

P Õ H I S E A D U S E A S S A M B L E E

KAHEKÜMNE VIIES ISTUNG

7. veebruar 1992

Juhataja: Kell on 11 ja 1 minut ja meil on võimalik alustada Põhiseaduse Assamblee tööd. Palun kõigepealt viia läbi kohaloleku kohtroll. Kohal on 25 assambleeliiget.

Lugupeetud kolleegid, võib-olla on otstarbekohane mitte kõigepealt jätkata alternatiivide ja seejärel apellatsioonide arutelu, vaid kuulata kõigepealt ära, mida seoses eilsete hääletustulemustega soovib meile öelda redaktsioonitoimkonna esimees Liia Hänni ja ekspertgrupi juht härra Jüri Raidla.

Proua Hänni, kas tulete esimesena kõnepulti?

L. Hänni: Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Eile tegi assamblee väga tähtsa ja põhimõttelise otsuse, kui me hääletasime veel kord läbi vabariigi presidendi valimise viisi. Assamblee oli juba varem väljendanud oma seisukohta, et vabariigi presidendi valimine peaks olema kaudne ja eilne hääletus kinnitas veelkord, et assamblee on oma seisukohas veendunud. Me võtsime endale sellega väga suure vastutuse, sest antud juhul peab assamblee suutma tagada, et oleksid garantiid, et Riigikogu poolt valitud president oleks kõrge-
mal poliitilistest erihuvidest ja võiks esindada seda rolli, mida põhiseadus talle ette näeb. Kahjuks on meie diskussioon olnud küllaltki pealiskaudne, õieti võib

2

öelda, et seda ei olegi olnud ühes väga olulises küsimuses. See on vabariigi presidendi valimise täpsem kord. Ma mõtlen meie põhiseaduse praeguse eelnõu § 80, mis sätestab, et vabariigi presidendi valib Riigikogu. Teatavasti ka selles eelnõus, mille me avaldasime rahvale tutvumiseks, puudus vabariigi presidendi valimise täpsem kord ja see oli üks etteheide, mis meie eelnõule tehti. Kahtlemata on riigipea valimise küsimus põhiseaduslik küsimus ja peab olema ka võimalikult detailselt põhiseaduses lahti kirjutatud. Meie praegune vabariigi presidendi valimise kord, mis on sätestatud § 80 4. lõigus, on ette valmistatud redaktsioonitoimkonna poolt. Ma ei oska praegu öelda, kui põhjalikult see on läbi arutatud vastavas teematoimkonnas, kuid praeguses olukorras, kus me oleme endale võtnud kogu vastutuse, tuleb just nimelt vabariigi presidendi valimise korra juurde uuesti tagasi pöörduda. Praegu nähakse ette, et vabariigi president valitakse Riigikogu koosseisu poolthäälteenamusega, ja kui seda nõuet kahes voorus ei saavutata, siis kolmandas voorus osutub valituks kandidaat, kes saab rohkem hääli. Me peame praegu endalt küsima, kas see püstitatud konsensusse nõue on piisav. Näitena võib tuua, et Ungari põhiseadus, kus riigiõiguslik mudel on sarnane meie eelnõus esitatud mudeliga, nõutakse kahes esimeses voorus siiski suuremat konsensust - 2/3 häälteenamust. Meil tasub mõelda, kas mitte tõsta siin konsensusse nõuet, nii et Riigikogu siiski, asudes üles seadma riigipea kandidaati, vaagiks väga

põhjalikult, milline ja kes võiks olla see üksmeelne kandidaat. Vastasel korral võib juhtuda, et Riigikogu ei suuda leida kandidaati, kes suudaks olla neutraalne vahekohtunik, keda sellisena tunnistab Riigikogu poliitiliste jõudude esindus. Sellepärast on minu palve arutada täna põhjalikult § 80 esitatud teksti ja langetada siin põhjendatud otsused, milline peaks olema riigipea valimise kord Eesti Vabariigis, nii et see tagaks need püstitatud eesmärgid.

J. Raidla: Lugupeetud juhataja, lugupeetud Põhiseaduse Assamblee liikmed! Ekspertgrupp arutas eile õhtul tekkinud olukorda põhiseaduse eelnõu teksti suhtes ja leidis, et ei ole otstarbekas tagasi võtta esitatud alternatiive, pakkudes sellega võimaluse assambleele oma otsustused nende alternatiivide suhtes langetada. Vaatamata hääletustulemustele võib eeldada, et paljude alternatiivide suhtes on vaidlusküsimusi. Mitteametliku informatsiooni põhjal on assambleeliikmeel mitmete alternatiivide suhtes eriarvamusi ja seetõttu tundus meile otstarbekas olevat, et assambleeliikmed saaksid ka oma lõpliku otsustuse paljude alternatiivide suhtes langetada. On arusaadav, et need mitmed alternatiivid, mis olid seotud alternatiiviga §-st 56, muutuvad automaatselt mõttetuks, kui võrd presidendi valimissüsteem on otsustatud teisiti, kui see oli välja pakutud § 56 alternatiivis. Samal ajal ka ekspertgrupp asus seisukohale, et allesjäänud alternatiivide suhtes ei

4

ole ekspertide poolt otstarbekas pidada ettekandeid ega esitada täiendavat argumentatsiooni, kuivõrd probleemidering on assambleeliikmetele pikaajalise töö tulemusena kahtlemata selge ja seisukohad välja kujunenud. Põhimõtteliselt on ees vaid otsuste langetamine. Ekspertid on seisukohal, et tehtud töö suhtes kannavad nad just erialast vastutust, professionaalset vastutust ja leiavad, et nad jagavad seda vastutust koos assamblee redaktsioonitoimkonnaga ja assamblee täiskoguga kuni § 56 hääletamiseni teksti osas, mis on väljapakutud alternatiividega hõlmamata. Me oleme veendunud, et möödunud kolme või isegi nelja nädala jooksul tehtud töö on olnud koos redaktsioonitoimkonnaga väga intensiivne, see on olnud tõepoolest väga konstruktiivne ja võib arvata, meie seisukohast lähtudes, et eelnõu tekst on enam-vähem sobilikus konditsioonis ja on pärast võib-olla mõningase täiendava lihvi andmist küps selleks, et langetada tema suhtes lõplik otsustus assamblees ja seejärel juba rahvahääletusel.

Ma usun, et see tööõhkkond, mis proua Liia Hänni väga aktiivsel ja sihipärasel juhtimisel redaktsioonitoimkonnas oli, on tõepoolest assamblee jaoks ühest paljudest edu alustest, selleks et töö põhiseaduse eelnõu kallal või tema juures saaks lõppeda heade tulemustega. Küll aga me usume, et sellise viimase ja lõpliku lihvi peaksid assamblee eelnõule andma autorid, teadlased ja assambleeliikmed, kes

5

tõepoolest väga põhimõtteliselt toetavad valitud põhikontseptsiooni. Sel juhul on tagatud kahtlemata ka see, et teksti redigeerimisel ei satuks sinna sisse nüansse, mis võib-olla täies ulatuses ei ole kooskõlas valitud põhimõtteliste lahenditega. Arutades kontseptsiooni, valitud kontseptsiooni edasiarendamise võimalusi ja teid, tunnetavad eksperdid mõningast teadmiste ja ka kogemuste nappust, et saavutada kontseptsiooni täiuslikkust.

Päris kindlasti jätkub meie tulevase riigi ehituse jaoks tööd veel väga palju, seda jätkub kahtlemata ka pärast seda, kui rahvas on põhiseaduse oma hääleõiguslike kodanike kaudu vastu võtnud. Me hindasime eile õhtul ka olukorda tervikuna riigiõigusteadlaste osas Eestis, üldse riigiõigusliku mõtte suhtes Eestis ja leidsime, et väga otstarbekas on asutada Eesti riigiõiguse instituut, et ta hakkaks tulevikus töötama põhiliselt kahe teema kallal. Esiteks riigiõiguse teooria, selle läbitöötamine juba konkreetselt Eesti oludes ja kahtlemata ka põhiseadusest, lähtudes juba rahva poolt vastuvõetud põhiseadusest tulenevate riigiõiguslike aktide väljatöötamine. Osa eksperte sellisele seisukohale jõudis. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu, härra Raidla. Niisiis meie otsustused kujundavad tagajärgi mitte ainult põhiseaduse eelnõu suhtes, vaid märksa laiemalt. Ma arvan, et nüüd on meil põhjust jätkata meie eelnõu

6

alternatiivide arutelu ja seejärel apellatsioonide arutelu. Järgmine alternatiiv, mille osas tuleb meil langetada oma seisukoht, on § 79 ja on esitatud punktina 7a.

Kõneks on soovi avaldanud härra Peet Kask, palun.

P. Kask: Austatud härra juhataja, kallid kolleegid, ja kallid eksperdid! Ma algatuseks toetan seda ideed, mis nad kõige lõpus välja ütlesid, see on riigiõigusliku instituudi loomise kohta. Ja valdan üksiti kahetsust, et nad oma alternatiive siia siiski seletama ei tahtnud tulla. Eilsel III ja IV toimkonna ühisistungil arutasime me läbi suure hulga alternatiive ja nüüd järgnevate hääletuste ees ma hakkangi käima siin puldis, esindamaks niihästi eksperte kui ka III ja IV toimkonda. Presidendile põhiseaduse muutmise algatamise õiguse andmise ettepaneku tegid eksperdid algselt. Nad koguni tahtsid talle ka seaduste algatamise õigust anda. See, et nad olid nõus piirduma ainult põhiseaduse algatamise õigusega, oli juba nendepoolne kompromiss. Ja mõte on selles, et poliitiline mäng eriti algusaastatel kipub ikka vahetevahel ummikusse jooksuma ja vahekohtuniku ülesanne võiks olla selle eest hoolitseda, et ta ummikusse ei läheks, aidata teda nendest seisudest välja. Ja arvatavasti mõni neist ummikutest võib tekkida ka vigade tõttu põhiseaduses. Veel üks argument, mida eksperdid esitasid, oli see, et nad väitsid, et reeglina parlamentaarsüsteemis on riigipeal seaduste

7

algatamise õigus. Toimkond võttis siis järgmise seisukoha. arvuliselt kaks toimkonna liiget toetasid alternatiivi, kuus olid vastu ja üks jäi erapooletuks. Ja põhjendused olid järgmised: osa arvas, et kohtuniku, vahekohtuniku osa poliitilises mängus on siiski erinev ja poliitilised jõud peavad ise suutma ennast ummikolukordadest välja rabelda. Ei arvatud, et vahekohtunik võiks selles suhtes erilist abi pakkuda, sest hääletavad ikkagi poliitikud.

Teiseks kardeti, et see initsiatiivi õigus tekitab presidendis kiusatust ikkagi poliitilisest mängust osa võtta.

Kolmas argument vastuseisjatel oli see, et presidentide üldine ülesanne on tegutseda mitte oma kätega, vaid leida need poliitilised jõud, kes tema seisukohti esindavad. Ja igal arvestataval põhiseaduse muudatusel peaks leiduma kakskümmend üks parlamendi saadikut, kes presidenti toetavad. Üks vastuargument oli see, et presidendil ei ole niikuinii õigust parlamenti tulla oma ideid esindaja, oma ettepanekut põhjendama ja selle eest võitlema, et see kisuks ta küll oma vahekohtuniku positsioonilt parlamendiliikme tasemele alla. Ja poolt olid need, kes nägid selles kompromissi, et põhiseaduse algatamise õigus anda ja seadusandliku algatuse õigust mitte anda, ja tunnetasid, et vahetevahel võib-olla on tõesti vajalik, et vahekohtunik vilistab ja teeb ettepaneku mängureegleid muuta. Kahjuks ei saadud selget vastust

8

küsimusele, millistes riikides riigipeal on põhiseaduse või ka seaduste algatamise õigus ja milliseis ei ole. Toimkonnas toodi ainult kolm näidet. Austrias ei ole presidendil seda õigust, ehkki ta on otseselt rahva poolt valitav, Soomes jälle on, ehkki see õigus teostub läbi valitsuse, Rootsis ka ei ole kuningal seda õigust.

Ja umbes selles staadiumis asi hääletamisele jõudis. Täna.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Kas me saame asuda hääletama? Palun, viime läbi veel kord kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 assambleeliiget. Hääletama asume § 79 ja selle alapunkti 7a, mis on esitatud alternatiivina: lisada, et vabariigi president saab algatada põhiseaduse muutmist. Kes on selle poolt, et lisada § 79 punktina 7-a esitatud alternatiiv. Hääletame, palun, Palun. Poolt on 13 häält, vastu 14. Assamblee on langetanud oma lõpliku otsuse, et punktis 7-a esitatud alternatiiv ei kuulu lisamisele § 79.

Järgmisel leheküljel, 13. lk. on sama paragrahvi osas lisatud alternatiiv alapunktina 13-a. Hr. Runneli nimi tuli sõnasoovijate tabelisse enne, kui ma nimetasin seda alapunkti. Kas hr. Runnel soovib enne sõna, kui me alustame punkti 13-a arutelu? Palun, hr. Runnel, teil on sõna.

H. Runnel: Austatud juhatus, austatud kolleegid! Minu sõnavõtt on küsimärgiline ja hüüumärgiline korraga. Me oleme jätkud vahel rutamata mõne vaidlusaluse küsimuse, kuna ei ole kohal olnud

alternatiivi esitajat, ja ma pean loomulikuks, et vaidlusosaluse küsimuse juures peaksid siiski sõna võtma mõlemad pooled, nii selle esitaja kui ka selle põhjendajad, nagu on kohtus olemas prokurör ja advokaat. Alternatiivi esitajate hulgast keegi peab kõnelema. Muidu ei ole asjal mõtet. Tänan.

Juhataja: Suur tänu, hr. Runnel, ma tuletan siiski meelde neid sõnu, mida ütles meile hr. Raidla, ja nimelt. Nad ei võta tagasi ühtegi esitatud alternatiividest, kuid ei pea vajalikuks ja võimalikuks neid põhjendada, kaitsta. Hr. Raidla poolt öeldust on võimalik aru saada vaid ühtemoodi. Meil tuleks langetada oma otsused esitatud alternatiivide suhtes, kuid eksperdid ei pea vajalikuks ja võimalikuks neid meile selgitada, põhjendada. Kõneks on palunud sõna hr. Peet Kask. Palun.

P. Kask: Ma pean jällegi esindama mõlemat poolt, mida on väga raske teha. Kui eelmine kord ma olin ise erapooletu, siis ülejäänud küsimustes ma olen alati nagu ühel või teisel pool olnud. Maavanema küsimuses on põhiargumendid, mis kõlanud, järgmised.

Ühelt poolt kardetakse, et kui me anname riigivõimuorganitele võimaluse maavanemaid nimetada (valitsuse ettepanekul presidendi poolt), siis me elimineerime võimaluse, et teisel tasandil luuakse omavalitsusasand. Ekspertide pool väidab, et see ei ole päriselt elimineeritud, et maavanem võib olla riigivõimu poolt määratud ka siis, kui see omavalitsus on olemas või on

olemas vastav volikogu. Nende põhiargument oli see, et kui me jätame praegu asja põhiseaduses lahtiseks, siis me tegelikult ei jäta seda lahtiseks, sest me võtame ära võimaluse selleks, et president nimetaks maavanemad. Nad arvasid, et alternatiivne võimalus, et seda hakkab nimetama valitsus, oleks liiga ohtlikult. Asi läheb kõik ühe võimu kontrolli alla. Nad pidasid seda väga tähtsaks, et kui maavanem on riigivõimu esindaja maakonnas, siis tema nimetamisest võtaks osa ka president. President ei saaks sellest osa võtta, kui seda osa põhiseaduses ei ole määratletud, sest vastavalt üldkontseptsioonile peavad presidendi funktsioonid olema põhiseaduses ammendavalt loetletud. Me ei saa neid laiendada seadustega. Need on kaks argumenti poolt ja vastu. Ühest küljest, kui ma jätame määratlemata, siis sisuliselt me sunnime peale kahetasandilise omavalitsuse või vähemalt tekitame selle järele tungiva vajaduse, tungivama vajaduse kui muidu. Ja teiselt poolt, kui me jätame alternatiivi sisse, siis vähenevad võimalused niisuguse korraliku ja efektiivse teise tasandi maavalitsuse tekkimiseks.

III ja IV toimkond hääletas ja tulemused olid: 2 olid alternatiivi poolt ja 6 vastu. Täna.

Juhataja: Aitäh, hr. Kask. Järgmisena saab kõneks sõna hr. Jürgenson. VII toimkonna poolt on assambleele esitanud ka just selle punkti kohta apellatsioon.

K. Jürgenson: Aitäh. Lugupeetud juhataja! Lugupeetud assambleeliikmed, selles küsimuses on meil

11

ka varem arutelu olnud, see punkt on esitatud apellatsiooniks ja siis redaktsioonitoimkonna poolt välja võetud, nii et probleemistik on ilmselt tuttav. Mis poolest ta meie toimkonnale huvi on pakkunud ja millele tuginedes me selle apellatsiooni varem esitasime ja ka nüüd selle punkti sõnastamiseks oma täiendusettepaneku tegime.

Kõigepealt, kui kuulata maavanemate endi arvamusi, siis neid puudutab tõsiasi, et nende ametikoht ei ole põhiseaduslikult fikseeritud. Olles ise vallavanem, ma ei leia, et see on suur õnnetus, kui vallavanema kohta ei ole põhiseaduses nimetatud, ehkki meie algses omavalitsuste peatüki redaktsioonis see oli sees. Kuid samal ajal pean siiski samuti võimalikuks ja vajalikuks, et mõlemasl juhul, kui me tulevikus hakkame liikuma kahetasandilise omavalitsuse kindlustamise ja täiendamise ning väljaarendamise poole, samuti ka juhul, kui me pöörame suuna ühetasandilise omavalitsuse poole, ma kujutan ette, et maavanem institutsioonina Eestimaal kuhugi ei kao. Ja sellisel juhul oleks tõesti mõeldav ja vajalik, et maavanem isikuna oleks põhiseadusse sisse toodud ja nendel samadel kaalutlustel, mis Peet Kask teile ette kandis, oleks tema kinnitamine ametisse just otstarbekas presidendi poolt. Lisaks sellele on meie toimkond jätkuvalt sellel arvamusel ja ka see täiendus, mis sellele alternatiivile esitati, rõhutab tõsisasja, et me peame vajalikuks, et maavanem, nimetatuna ametisse, oleks

usaldatav ka teiste maakonnas olevate kohalike omavalitsuste poolt. Ja meie täiendus-sellele punktile olekski järgmine: nimetab ja vabastab ametist vabariigi valitsuse ettepanekul maavanemad, kuulates ära vastava maakonna, kohaliku omavalitsuse, kohalike omavalitsuste arvamuse. See tagaks juhul, kui me liigume kahetasandilise omavalitsuse poole, et maakonna huve esindava omavalitsuse eesotsas olev mees omab 1. tasandi omavalitsuste usaldust. Teisel juhul, kui me liigume ühetasandilise omavalitsuse poole ja maavanemast ja maatasandist saab riigivõimu esindaja, siis nõupidamisel maavanematega, kui nad siin olid, jäi kõlama mõte, et puhas riigivõimu esindamine maakonna tasandil ei tule kõne alla. See tähendab, kõige otstarbekam oleks mingisugune sümbioos kohaliku omavalitsuse huvidest ja riigi huvidest maakonna tasandil. Ja see toetab ka seda asjaolu, et sellisel juhul oleks maavanematel riigivõimu esindajana kohalike maavalitsuste toetus. Ja selletõttu meie toimkond, kes viimasel apellatsioonide esitamise ajal seda küsimust arutas, toetas just selle punkti sisseviimist koos selle täiendusega põhimõttel, et maavanem, kes presidendi poolt ametisse kinnitatakse, omaks kohalike omavalitsuste nõusolekut, heakskiitu. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Loen veel kord ette, millise täienduse soovib teha VII toimkond ja nimelt - asendada praegune sõnastus punktis 13-a järgmisega: nimetab ja vabastab ametist vabariigi valitsuse ettepanekul

maavanemad, kuulanud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse. Järgmisena saab kõneks sõna hr. Hallaste. Palun.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Punkt 13-a presidendi pädevuse paragrahvis on tegelikult omamoodi salakaup. Selle kaudu tahetakse sisse tuua selgelt ühemõtteliselt ühetasandiline omavalitsus. Kui selle küsimuse üle vaieldi kohaliku omavalitsuse peatüki juures, siis selgus, et nii siin saalis olijad kui ka ilmselt Eesti ühiskond praegusel hetkel ei ole valmis seda küsimust lõplikult lahendama, otsustama seda, kas Eestis jääb kohalik omavalitsus ühe- või kahetasandiliseks. Nüüd, tuues sisse sellise punkti presidendi volituste juurde, tegelikult tahetakse fikseerida ära siin peatükis, et on tegemist ühetasandilise omavalitsusega. Omavalitsuse üheks tunnuseks on see, et ta valitakse antud paikkonna elanike poolt otsese, ühetaolise, üldise ja salajase hääletamise teel. Kui aga kõige tähtsama isiku, maavanema nimetab ametisse president valitsuse ettepanekul, kuulates või mitte ära kuulates kohalike omavalitsuste arvamusi, siis on tegemist ikkagi riigi esindajaga kohapeal. Riigivõim kohapeal kindlalt suureneb ja kohaliku omavalitsuse õigus oma asju ajada läbi oma rahva poolt valitud organite kohapeal väheneb. Ma ise olen kahetasandilise omavalitsuse pooldaja, kui ei pea ka vajalikuks ja õigeks selle kahe tasandi fikseerimist põhiseaduses. Minu arust me jõudsime

möödunud aasta lõpul kokkuleppele, võib-olla see kokkulepe ei ole kirjalikult kuskil fikseeritud, kuid see oli 13. detsembri tekstis sees, et põhiseadus ei lahenda ära omavalitsuste arvu küsimust. Kas on see kahe- või ühetasandiline, see jääb tulevikus Riigikogu poolt vastuvõetava seaduse lahendada. Nüüd aga, tuues § 79 sisse punkt 13-a, tahetakse see asi kõrvalt ära lahendada siin. Ma ei pea sellist talitusviisi päris ausaks. Kui tahetakse välja öelda, et Eestis on ühetasandiline omavalitsus, siis tuleks see välja öelda kohaliku omavalitsuse peatükis ja vaielda selle juures need asjad läbi. Niimoodi aga seda sisse tuua 13-a punkti kaudu ei ole õige. Kui maavanem valitakse volikogu poolt, kes on valitud antud maakonna elanike poolt, siis sellisel juhul on volikogu pädev ka seda maavanemat vabastama, kui ta ei vii ellu neid otsuseid, mida maakonnas on volikogu vastu võtnud. Kui ta on aga nimetatud ametisse presidendi poolt, siis tegelikult on tegemist täiesti puutumatu isikuga, kellele antakse kätte suur võim jagada riigi raha, kuid kes ei kannata otsest vastutust kohalike, kohaliku rahva ees ja seetõttu ma pean ka sisuliselt sellist punkti siin mitteõigeks ja ma kutsun hääletama alternatiivi vastu, ükskõik, kas sinna tuleb VII toimkonna poolt lisatud täiendus või mitte. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, kui vähegi võimalik, tehkem nii, et viimasena saab kõneks sõna pr. Hänni. Pärast seda on võimalik võtta sõna kohalt. Pr. Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Alternatiivi 13-a puhul tuleb meil kõigepealt selgeks teha, kas siin on tegemist Trooja hobusega, mille kaudu me märkamatuult Eestis seame sisse ühetasandilise omavalitsuse. Ma tahan väita, et see nii ei ole. Küsimus omavalitsusliku võimu ja riigivõimu vahekorrast on olnud Eestis kõne all juba alates meie esimesest põhiseadusest, kus sätestati, et kohaliku omavalitsuse kaudu teostab kohapeal valitsemist riigivõim. Järelikult ei olnud juba siis väga selget piiri omavalitsusliku võimu ja riigivõimu vahel. Tegelikult on ju tegemist riigi ühtse halduskorraldusega. Praegune sõnastus ei tähenda sugugi seda, et vabariigis teine tasand, teine omavalitsuslik tasand likvideeritakse. Küll aga tähendab see seda, et maakonna tasandil põimuvad riigi ja kohaliku omavalitsuse huvid. Mina olen samuti kahetasandilise omavalitsuse poolt, kuid me ei saa võtta ainult must-valget pilti, kus maakonna tasandil oleks kopeeritud riigitasand ja ilmtingimata maakonnaavalitsus ja maavanem peaks olema ametisse nimetatud maakonna volikogu poolt. On mitmeid näiteid maailmas, Euroopas, kus on olemas teisel tasandil valitud volikogu, kuid samal ajal teise tasandi kõrgem ametiisik nimetatakse ametisse kas riigi valitsuse või riigipea poolt. Näitena võiksin tuua kas või Hollandi omavalitsusliku süsteemi. Maavanemate kui väga tähtsa riigiehitusliku elemendi põhiseaduslik sätestamine on kahtlemata

vajalik. Vastuolud, mis on meil olnud omavalitsuste ümber, ei ole lasknud süveneda meil kõigisse üksikasjadesse ja on tähelepanu koondanud ainult tasandite küsimusele. Ma arvan, et praegu alternatiivi otsustamise korral me võiksime jõuda lahenduseni, mis on optimaalne, sest selle lahendusega ei hävitata Eestis teist omavalitsuslikku tasandit, see jäetakse kohalike omavalitsuste peatükis sätestatud korra järgi seaduse otsustada. Me ei saa sugugi eeldada, et huvid igal juhul peaksid omavahel kokku põrkuma. Vastupidi. Meil on lootus, et tulevikus riigivõim Eestis hakkabki tegutsema eelkõige kodanike huvides. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Järgnevad sõnavõttud kohalt. Härra Salum, palun.

V. Salum: Mul on tõsine küsimus ühele kolmndikule juhatuselt, kes kohal on. Kas see on nüüd koostöö tahteavaldus, kui riiklikud eksperdid täies koosseisus marssisid saalist välja, olles enne just deklareerinud, et nad ei teinud kirjalikku eksperthinnangut assamblee tööle, kuna tõhusam on otsene kontakt ja koostöö. Meil ei ole nüüd ei kirjalikku ekspertiisi ega ka mitte ühtegi riiklikku eksperti, kes selle hääletamisel osaleks ja puhtpõhimõttelistes küsimustes oma korrektiivid teeks. Mul nagu Runnelilgi tekib küsimus, milleks me siis hääletasime. Üks ühes saalis, teine teises saalis, see ei ole ju koostöö.

Juhataja: Mul on hea meel, et mitte üksnes juhatus, keda on kohal juba 2/3, vaid ka assamblee tervikuna, keda on kohal ka üle 1/3, tunneb muret sellepärast,

17

et meile tavapärasel viisil on seal, kus on kolm eestlast, koos vähemalt viis arvamust, kuid üks juhatuse ülesanne ongi selles, et klaarida ka neid vastuolusid, mis assamblee töös tekivad. Ja ma arvan, et küllap juhatus leiab lahendi ka sellele vastuolule, millele härra Salum põhjendatult juhtis tähelepanu.

Mis puudutab aga ekspertgruppi, keda juhtis härra Raidla, siis ma arvan, et ei ole mingit kahtlust, et assambleel tervikuna, eriti aga redaktsioonitoimkonnal, on põhjust olla neile tänulikud selle põhiosa töö eest, mis on ju tehtud koos ja mis on meie ees. Ja ma arvan, et on võimalik seda tööd siiski ka härra Raidla poolt juhitava ekspertgrupiga jätkata. Järgmisena saab sõna härra Erm.

A. Erm: Lugupeetud assambleeliikmed, kõigepealt ma tahaksin avaldada tänu redaktsioonitoimkonnale just seoses selle 13a alternatiiviga, sest siin on tõesti lähenetud küsimusele nii, nagu ma oleksin oodanud, kõikides küsimustes. Tähendab, kui on ikka tulnud uus põhimõte sisse, siis on see pandud alternatiiviga eelnõusse ja me saame seda arutada ja hääletada. Ja kui nüüd tulla konkreetselt selle punkti juurde, siis ma tuletaksin ikkagi meelde seda, mida härra Hallaste juba ees ära rääkis, et me arutasime seda asja väga pikalt assamblees ja jõudsime järeldusele, et me ei fikseeri omavalitsuse tasemete arvu põhiseaduses, kuna see küsimus ei ole veel praegu selge ja see küsimus tuleb edaspidi lahendada. Ja just sellest printsiibist

18

lähtudes, ma ei hakka isegi ütlema, kas ma olen esimese, ühe- või kahetasandilise poolt, see ei ole praegu tähtis, aga sellest printsiibist lähtudes, et me ei ole valmis seda otsustama, ma teen ettepaneku hääletada selle alternatiivi vastu ja jätta see küsimus tulevase Riigikogu või tulevaste riigikogude lahendada. Ma tänan.

S. Sovetnikov: Austatud juhaus ja lugupeetud assambleeliikmed. Mina olen täiesti nõus härra Jürgensoni ettepanekuga, aga minu arvates see alternatiiv võiks kõlada nii: nimetab ja vabastab linna- või maavolikogu või valitsuse ettepanekul maavanemad. Esialgu me peame ikka arvestama maakonna ja linna volikogu arvamust selles tähtsas küsimuses. Ja mina olen selle alternatiivi poolt. Tänan.

L. Mäll: Lugupeetud juhataja, lugupeetud juhatus, keda on juba 3/3 kohal ja lugupeetud assambleeliikmed! Ma ei poolda seda alternatiivi ja ma ei poolda seda sellepärast, et see ei püüa luua teise astme kohalikku omavalitsust, vaid otse vastupidi, püüab tuua keskvõimu alla kohalike omavalitsuste ja päris keskvõimu vahele. Eesti sõna - vanem - on alati eeldanud, et see on mingil moel valitud. Aga kui see alternatiiv sisse jääb, siis ma teeksin ettepaneku nimetada seda presidendi määratud isikut mitte maavanemaks, vaid kuberneriks, selles peegeldubki tsaarivõimu kubeneri idee või, mis veel parem, satraabiks. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtusoove rohkem ei ole.

Lugupeetud kolleegid, antud paragrahvi punkti 13a hääletamine on pisut keerulisem kui eelmiste paragrahvide hääletamine. Põhiseaduse eelnõu lk. 13 on punktis 13a teie ees alternatiivne tekst. Sellele tekstile lisaks pakub apellatsioonikorras VII toimkond järgmist lause teist poolt: pärast sõna "maavanemat" tuleks koma ja järgnevad sõnad "kuulanud ära vastava maakonna kohalike omavalitsuste arvamuse". Härra Jürgenson, kas juhatus võiks panna need kaks probleemi hääletusele järgnevalt: esmalt me hääletame, kas ollakse alternatiivi 13a poolt. Kui selline alternatiiv leiab poolehoidu, siis meil on võimalik hääletada, kas lisada alternatiivina esitatud tekstile, kuulanud ära vastava maakonna omavalitsuste arvamuse. Härra Jürgenson.

K. Jürgenson: Kuna algselt see alternatiiv oli esitatud ekspertide poolt ja me viimasel I ja VII toimkonna ühiskoosolekul ka koos ekspertidega arutasime, siis eksperdid olid põhimõtteliselt nõus selle alternatiivi meie toimkonna poolt sõnastatud variandiga. Sellepärast oleks mul ettepanek panna see hääletusele toimkonna poolt esitatud redaktsioonis. Aitäh.

Juhataja: Ma palun, et oma seisukoha ütleks ka proua Liia Hänni redaktsioonitoimkonna esimehena, sest meie ees olevas tekstis pole lisatud neid sõnu, mille osas pidas VII toimkond vajalikuks lisada apellatsioon. Proua Liia Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid!
Redaktsioonitoimkonna käsutuses ei olnud seda lisandust praegusele alternatiivile, mille esitas härra Jürgensoni toimkond. Kuid kuna tegemist on täiesti uue ekstiga, mida varem selles paragrahvis ei ole olnud, siis on põhimõtteliselt võimalik, et me neid kahte redaktsiooni konkureerivalt hääletame.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, selgituseks veel niipalju, et lisandus - kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuste arvamus, ei ole õiguslikult täpne sellel põhjusel, et pole selge, millised tagajärjed saabuvad siis, kui kohaliku omavalitsuste arvamus ei lange kokku otsustusega, mille teeb vabariigi president. Sellel põhjusel paneksime hääletamisele kõigepealt selle alternatiivi, mis on punktina 13a teile välja jagatud eelnõu tekstis, ja sõltuvalt hääletustulemustest me seda alternatiivi kas täiendame või ei.

P. Kask: Mul on märkus selle kohta, mis te ütlesite, et ei ole selge, mis siis saab, kui lisandub. Eksperdid, kes töötasid koos redaktsioonitoimkonnaga, tegid selgeks, et on suur erinevus kahe mõiste vahel, ettepaneku ja esildise vahel. Kui on tegemist esildise alusel kellegi ametisse nimetamisega, siis ametisse nimetajal ei ole valikut, ta peab nimetama selle, keda ette pandi. Kui on tegemist ettepanekuga, siis tal on valikuvabadus. Ta võib nimetada ja võib ka nimetamata jätta. Ja selle otsuse juures on praeguse redaktsiooni

järgi kohalike omavalitsuste esindajatel nõuandev õigus presidendile. Ja teine ettepanek on siiski need kolm varianti panna kõik konkureerivana hääletusele, et ei tekiks segadust sellest, mis järjekorras hääletatakse jne. Tänan.

Juhataja: Niisiis on konkureerivalt hääletamisel kolm varianti. Esiteks jääda põhiteksti juurde, kuhu pole lisatud alternatiivi punktina 13a, teiseks täiendada eelnõu vastavalt punktile 13 a lisatud alternatiivile ja kolmandaks täiendada eelnõu vastavalt punktile 13a esitatud alternatiivile, millele järgneb VII toimkonna apellatsiooni korras esitatud ettepanekul järgmine tekst: kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse. Need kolm varianti lähevad hääletamisele konkureerivalt. Loevad ainult poolthääled. Milline nendest variantidest saab enim poolthääli II voorus, on konkursi võitnud. Kohaloleku kontroll, palun. Kohal on 34. Hääletamine toimub konkureerivalt 3 variandi vahel. Esimene variant on § 79 põhitekst, millele ei ole lisatud alternatiivi 13a, ja järelikult ka mitte seda teksti, mida pakub VII toimkond apellatsiooni käigus. Teisena nimetan ettepanekut lisada §-le 79 alternatiiv vastavalt alapunktile 13a. Ja kolmandana ettepanekut lisada antud paragrahvile alternatiiv 13a koos selle täiendusega, mille tegi VII toimkond.

Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et § 79 mitte lisada alapunkti 13a? Kas koos härra Jürgensoni

esitatud tekstiga või ilma, see pole oluline. Kes on selle poolt? Hääletame.

Poolt 25.

Teine küsimus teise variandi kohta. Kes on selle poolt, et § 79 lisatakse alapunktis 13 a alternatiivis esitatud tekst. Hääletame. Poolt 4.

Viimane küsimus, kes on § 79 täiendamise poolt tekstiga, mis on esitatud alternatiivina alapunktina 13a, lisades sellele VII toimkonna apellatsioonina esitatud teksti - kuulunud ära vastava maakonna kohaliku omavalitsuse arvamuse. Hääletame. Poolt 14.

Teine voor. Konkureerima jääb esimene ja kolmas ettepanek. Esimese ettepaneku sisu oli see, et § 79 ei täiendata alternatiiviga, mis on esitatud alapunktis 13a, ja variant kolm seisnes selles, nimetatud paragrahvi täiendatakse tekstiga, mis on esitatud alapunktis 13a alternatiivina, lisades sellele teksti, mille on VII toimkond esitanud apellatsiooni korras.

Niisiis, kõigepealt veel kord küsimus, kes on selle poolt, et § 79 ei lisata alternatiivi, mis on esitatud alapunktina 13a, kas siis ainult sellise tekstina, nagu see on meie eelnõus kirjas, või koos VII toimkonna poolt tehtud täiendusega.

Hääletame. Kes on esimese variandi poolt. Poolt 22.

Ja teine küsimus teises voorus. Kes on selle poolt, et § 79 täiendada tekstiga, mis on esitatud meile väljajagatud põhiseaduse eelnõus alterantiivina

alapunktis 13a, lisades sellele VII toimkonna poolt apellatsioonile käigus esitatud teksti - kuulunud ära vastava kohaliku omavalitsuse arvamuse. Hääletame. Poolt 10.

Teises voorus võitis variant üks, mille kohaselt nimetatud §-s 79 jääb välja meie eelnõus punktina 13a esitatud alternatiiv. Hääletustulemuste põhjal jääb rahuldamata ka VII toimkonna poolt esitatud apellatsioon.

Vastavalt redaktsioonitoimkonna nõuandele tuleks meil erilist tähelepanu pöörata §-le 80. Ma palun veelkord kõnetooli proua Liia Hänni, selleks et juhtida meie tähelepanu nende põhilistele probleemidele, mida see paragrahv kätkeb.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Selle paragrahvi 1, 2 ja 3 lõike oleme me oma eelmises töös väga põhjalikult läbi arutanud. Küll aga on seni läbi arutamata paragrahvi 4. lõik, kus räägitakse vabariigi presidendi valimise korrast. Küsimuse all on, millise häälteenamusega valitakse vabariigi president. Just selles sättes peaks väljenduma nõue, et vabariigi president oleks konsensuskandidaat. Juba eile juhtisid eksperdid tähelepanu sellele, et maailmas on üsna vähe riike, kus riigipea valitakse otse rahvaesinduse poolt ilma seda laiendamata. Üks nendest riikidest, kus see nii toimub, on Ungari, kus teatavasti ka põhiseadus võeti vastu üsna hiljuti. Ka seal valib rahvaesindus, parlament, riigipea ja nende valimise kord on järgmine.

Kõigepealt esimeses voorus nõutakse, et kandidaat saaks 2/3 parlamendi koosseisu häälteenamuses. Kui seda nõuet ükski kandidaat ei saavuta, korraldatakse teine hääletusvoor, kusjuures enne teist vooru on uus kandidaatide ülesseadmine. Kuid kui ka teises hääletusvoorus keegi ei saa 2/3 rahvaesinduse häältest, siis korraldatakse kolmas hääletusvoor kahe teises hääletusvoorus enim hääli saanud kandidaadi vahel. Nii et sellise valimiskorra puhul on eesmärgiks leida selline kandidaat, kelle suhtes on parlamendi üksmeel. Meie praegune valimiskord seab väiksema konsensususe nõude, see on koosseisu häälteenamus kahes esimeses voorus. Küsimus on selles, kas ka meie ei peaks latti kõrgemale tõstma, seadma Riigikogu ette ülesande teha rohkem tööd, leida poliitiliste jõudude vahel tõeline konpromiss vabariigi presidendi küsimuses. Sellepärast teen ma ettepaneku veelkord põhjalikult kaaluda § 80 4. lõigu teksti, et leida siin kõige otstarbekam kord vabariigi presidendi valimiseks. Aitäh.

Juhataja: Pr. Liia Hänni, ma siiski vabandan, palun veel kord assambleele täpselt öelda, mida soovitab redaktsioonitoimkond neljanda lõigu osas.

Lugupeetud kolleegid, palun tähelepanu!

L. Hänni: 4. lõigu osas tuleks kaaluda, kas senises tekstis esitatud koosseisu enamuse nõue kahes hääletusvoorus mitte asendada koosseisu 2/3-lise häälteenamuse nõudega. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Kõneks on palunud sõna hr. P. Kask.

P. Kask: Austatud kolleegid, kui me seda küsimust hakkame lahendama, siis kõige esimene asi, mis meil ära tuleb otsustada, on see, kas Riigikogu peab ilmtingimata ise valima presidendi või on olemas ka võimalus, et ta ei tule sellega toime ja presidendi valimine läheb kuhugi mujale. See on seotud ka konsensusnõuetega. Kui me nõuame kõrgemat enamust kui lihthäälteenamus, siis valitseb alati oht, et ükski kandidaat ei osutu valituks. Aga põhiseadus peab andma vastuse igal juhul. Mis siis saab, kui me nõuame kõrgeid kvalifikatsioonihäälte nõudeid, häälteenamuse nõudeid, siis on see asi põhjendatud ainult juhul, kui on väljapääs olemas ka selleks puhuks, kui seda kõrget nõuet ükski kandidaat kätte ei saa.

Nõuda kõrget kvooruminõuet ainult esimeses kahes voorus, ei ole väga loogiline. Kui lattu on kõrge kahes voorus ja mõni kandidaatidest on võimeline ületama seda madalamat latti, aga mitte seda kõrgemat, siis on niikuinii ette teada, et ta kolmandas voorus jääb ikkagi järele kandidaadina ja need hääled, mis temale tulid esimeses või teises voorus, antakse talle ka kolmandas voorus ja ta ületab selle latti siis kolmandas voorus. Järelikult ei ole mõttekas nõuda väga kõrget konsensust ainult 1. ja 2. voorus ja lasta 3. voorus lattu madalamale. Selle kõrgete häälteenamuse nõuete mõte saab olla ainult sel juhul, kui on varuväljapääs

ja ma arvan, et esimene küsimus, mille me peame ära otsustama on, kas me jätame varuväljapääsu selleks juhuks, kui Riigikogu ei jõua konsensussele. Ma isiklikult eelistaksin tõepoolest kõrget konsensusse nõuet, sest sellega me saaksime tõepoolest neutraalsema riigipea. Kui me nõuame lihthäälteenamust viimases voorus, siis on oht, et enamuskoalitsioon parlamendis paneb sellele kohale oma esindaja, kes hakkab teostama tema erakondlike huviseid. Kui me paneme Riigikogule surve, et ta peab saama väga kõrge konsensusnõudega presidendi valitud, ja kui ei saa, siis hakkab teda rahvas valima, siis on väga tõenäoline, et leitakse see neutraalne kandidaat ja ei minda valimistele. Seejuures on meil poliitilistel jõududel, kel on oma väga populaarne kandidaat, kes arvatavasti võidaks rahvahääletusel, on väga tugevad trumbid käes. Need poliitilised jõud ei tarvitse oma kandidaadi tagant ära minna, nad võivad avaldada ülejäänutele survet ja minu arvates on see surve õigustatud. Ülejäänutel on valida, kas ei saavutatagi konsensus ja president valitakse rahva poolt, ta saab rahva mandaadi, või see, et nad lähevad selle rahva hulgas väga populaarse kandidaadi taha ja valivad ta ikkagi Riigikogus ära. Mõnes mõttes on tulemus sama või läheneb sellelesamale tulemusele, mille me saaksime otsevalimisel, aga me saaksime sama tulemuse kätte odavamalt, ilma otsevalimisi teostamata ja me saaksime ta kätte nii, et presidendil ei ole uhkeldada rahva mandaadiga, tal ei ole niisugust

27

lisapõhjendust selleks, et hakata poliitilist võimu teostama, hakata võitlema Riigikoguga. Ma teen kolmandat korda juhatusele ettepaneku, et otsustame ära küsimuse, kas kõrge kvoorum ja varuvariandina presidendi otsevalimised või madal kvoorum ja igal juhul Riigikogu poolt. Mina kolmandat võimalust ei näe või ei pea seda loogiliseks. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Härra Adams, palun.

J. Adams: Head kolleegid, ma usun aru saavat Liia Hänni murest, miks ta tõstatas selle küsimuse. Küsimus on tõesti mõnes mõttes delikaatne ja seondub meie põhiseaduse stiiliga, ma ütleksin, tema täiuslikkuse taotlustega ja meie enda veendumustega, sellega, kuidas me oskame poliitilist arengut, samuti vastuvõetavaid juriidilisi lahendusi prognoosida. Ma usun, te teate, ma ei ole vist seda varjanud, et ma ei ole kunagi olnud presidendi parlamendi poolt valimise täielik pooldaja. Ma pooldasin oma hinges kompromissivarianti, presidendi valimist valijameeste kogu poolt. See hääletati omal ajal välja ja mul oli juba siis tunne, et probleemid tekivad meie Riigikoguga. Peet Kask loetles neid praegu, mul ei ole põhjust neid äle korrata, need probleemid ongi meie ees. Nüüd teine probleem, mis mulle teeb natuke muret. Ma oleksin tehtnud, et meie põhiseadus oleks minmalistlikum, see tähendab, et asjad, mida ei pea tingimata põhiseaduses fikseerima, oleks jäetud fikseerimata, et tulevasel Riigikogul või mõnel teisel oleks ka midagi välja mõelda. See stiil on

osutunud vastuvõetavks. Redaktsioonitoimkond on momendil pakkunud täiesti ammendava variandi, kuidas Riigikogu presidendi valib. Ma olen nõus, et me ilmselt peame ühe sellise variandi tegema, aga me võime ka kindlad olla, et pärast esimesi presidendivalimise kogemusi tuleb tõenäoliselt vastavat korda muuta. See viib mind arvatavasti ühe põhiseaduse muutmise küsimuse juurde.

Põhimõtteline probleem on selles, et mida rohkem poolthääli nõutakse, seda rohkem tuleb anda hääletusvoorusid. Ideaalis, kui me läheme lõpmatuseni, nagu Rooma paavsti valitakse, kus nõutakse 100% poolthääli, on lõpmatu hulk hääletusvoorusid ja lõpmatu hulk kandidaatide ülesseadmisi ja tagasivõtmisi.

Ma võin ette kujutada olukorda, et me peame suurkvoorumi, sellega seame tulevased presidendikandidaadid mõnes mõttes halba olukorda, nad peavad hakkama häälte värbamiseks andma mingeid poliitilisi lubadusi. See oht on Riigikogus olemas.

Võib-olla ma kuritarvitan kõnetoolis viibimise aega, kui ma tulen siia ette nendest kõhklustest rääkima, sest mul ei ole praegusele paragrahvivariandile uut head varianti asemele pakkuda. Minu arvates see täiuslik mehhanism, mis on praegu antud §-s 80, on täpselt sama hea või halb kui mõni teine, milleni me praegu võiksime jõuda. Ainukene alternatiivne lahendus, mida mina omalt poolt pakuksin, oleks jätta see paragrahv vähem täiuslikuks. Näiteks

29

kirjutada välja nõutav kvoorum, aga mitte ütelda tema saavutamise täpset viisi, see tähendab, jätta midagi Riigikogule endale nuputmiseks. Tänan.

Juhataja: Suur tänu, hr. Adams. Härra Salum, palun.

V. Salum: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Peet Kask ütles väga õigesti, et varuväljapääs peaks olema. Ja mina olen kõrgema kvoorum poolt: kolmandas voorus 2/3, ja kui siis ei saavutata tulemust, läheb asi valijameeste kätte. See oleks varuväljapääs ja seda peaks näitama. Võib ju kaaluda ka teist varuväljapääsu - panna hääletusele - aga üks neist võimalustest peaks olema põhiseaduses ette nähtud. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtusoove rohkem ei ole, kuid juhatusel on järgmine ettepanek. Kuivõrd § 80 sisaldab neid põhimõtteid, mida meil on põhjust väga tõsiselt kaaluda, kaaluda nii neid variante, mida esitas redaktioonitoimkond, kui ka neid variante, mida esitas Peet Kask, teeksime praegu vaheaja, sest me oleme järjest töötanud tund ja 20 minutit. Koguneme siia saali otsustamiseks 20 minuti pärast, see on kell 12.40. Töö jätkub kell 12.40. Üks hetk veel, kuulame ära hr. Jürgensoni. Palun

K. Jürgenson: Ma tahtsin ainult paluda rakendusotsust väljatöötava toimkonna liikmeid koguneda hr. Rätsepa kabinetti.

V a h e a e g

Juhataja: Vaheaeg on lõppenud. Palun läbi viia kohaloleku kontroll. Kohal 26 assambleeliiget. Juhatusel on ettepanek jätkata tööd järgmiselt. Ilmselt on § 80 toonud kaasa nii palju uusi probleeme, et meil ei ole võimalik neid vähemalt kahes toimkonnas läbi kaalumata asuda otsustama. Ja sellepärast tuleks praegu jätkata teiste alternatiivide läbiarutamise ja otsustamisega. Alustada kella kahest ettenähtud lõunavaheaega, kuid pikendada seda näiteks kella viieni selleks, et oleks võimalik kahel teematoimkonnal ja kõigil assambleeliikmetel, kes suudavad ja tahavad kaasa rääkida § 80 teemal, välja töötada meile uued tekstid, mille alusel õhtul viia läbi hääletamine.

Järgmine alternatiiv, mida tuleks meil arutada, on lk. 15 § 83 kohta.

Kõneks saab sõna hr. Peet Kask.

P. Kask: Austatud kolleegid, ma alustan jälle sellest, et esindan eksperte, seekord on mul seda kergem teha, sest ma ise olen ekspertide pakutud alternatiivi poolt. Mis argumentide alusel nad seda väga tähtsaks pidasid, et presidenti asendaks peaminister? Kõigepealt kriisiolukorras, eriolukorras on presidendil meie praeguse põhiseaduse kohaselt teatavasti seadluste andmise õigus ja ta on ka riigikaitse kõrgeim juht. Kui teda asendaks Riigikogu juhataja, siis oleks see reservuaar, kust taas tekib asendajaid, väga väike. Riigikogul on juhataja ja 2 asejuhatajat ja sellega on reservuaar ammendunud.

31

Pikemaegses kriisiolukorras ei teki ka uusi liikmeid juurde, kui Riigikogu ei saa koos olla. Teisiti on lugu siis, kui asendab peaminister, sest uusi valitsuse liikmeid saab teatavasti juurde tekitada ilma Riigikoguta peaministri ettepanekul presidendi nimetamisel. Seega see reservuaar asendajate taastootmiseks on ammendamatu. Ja see on ka väga oluline argument, kui tekib asenduskuusimus. Silmas tuleb pidada just eriolukorda, siis vajab tõepoolest president asendamist, kui ta peaks rivist välja langema. Muudes olukordades parlamentaarriigis riigipea kohalolek hädavajalik ei ole, tema ajutine rivist väljas olek ei tekita riigis mitte mingisuguseid ummikuid. Näiteks Austria presidenti ei asenda mitte keegi ja ka monarhistlikes riikides minu teada ei asendata kuningaid ajutiselt kellegi teisega ka siis, kui kuningas on haige või viibib välismaal. Need, kes pooldasid asendajana Riigikogu juhatajat, esitasid oma argumendina eelkõige selle, et Riigikogu juhataja esindab parlamenti ka kriisiolukorras ja normaalolukorras on Riigikogu juhataja neutraalne isik, samal ajal kui peaminister esindab vaid teatud poliitilist jõudu. Peaministri vastuargumendiks võib arvestavalt pidada ka seda, et presidendi haigused või eemalolekud võivad tekitada segadust riigivalitsemises, näiteks Soomes ajal, mil peaminister peab minema presidendi lossi, ei saa ta olla peaminister, aga parlamentaarriigis on peaministri amet tähtsam kui presidendi oma. need olid minu mälu järgi kõige

olulisemad argumendid, mis ühistoimkonnas kõlasid ja hääletamisel oli alternatiivi poolt 3 ja vastu 5 häält. Tänan.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Küsimus, kellele lähevad üle presidendivolitused, kui president peaks ennetähtaegselt ametist lahkuma, on sisuline küsimus. Peet Kask tõi enne välja argumendid, mis puudutasid kriisiolukorda, ja argumendi, et võib järjest juurde nimetada ministreid või peaministri asendajaid, kes siis võiksid olla ka peaministriks presidendi ülesannetes või vabariigi presidendi asendajaks. Kui vaadata meie põhiseaduse eelnõu teksti, siis tegelikult on Riigikogu juhataja ja peaminister enam-vähem võrdses olukorras. Paragrahv 93 lg. 2 sätestab selle, et peaminister nimetab 2 ministrit, kes teda asendavad. See, kas need asendavad ministrid võivad nimetada uusi ministreid, kes asendavad peaministrit, sätestab juba seadus valitsuse kohta. Praegu põhiseaduses selle kohta midagi öeldud ei ole. Samas § 70 ütleb, et Riigikogu juhatajale valitakse kõrvale 2 asetäitjat - asejuhatajad, kes asendavad Riigikogu juhatajat. Need samad kaks inimest. See, kas on olemas isikuid, kes võiksid olla Riigikogu juhataja staatuses siis, kui Riigikogu ei saa kokku tulla uut Riigikogu juhatajat valima ja kaks asejuhatajat peaksid olema kas võimetud oma ametit täitma, mis saab siis, selle saab sätestada Riigikogu kodukorra seadus. Põhimõtteliselt ei ole raske sinna sõnastada paragrahv, et juhul kui juhataja

on läinud kriisiolukorras asendama presidenti ja asejuhataja on asunud juhataja kohale või juba mõlemad asejuhatajad on kadunud, hakkavad asejuhataja kohtadele koos õigusega liikuma sööda redelit edasi näiteks Riigikogu komisjonide esimehed, aseesimehed jne. Ja kui võtta selle järgi, siis valitsuse liikmete arv on 15-20, ma loodan, et nii suureks Eesti Vabariigi Valitsus tulevikus ei jää, Riigikogus on 101 liiget, siis see tagamaa on Riigikogus võrreldamatult suurem. On võimalik teha selline säte kodukorra seaduses. Ma juhin tähelepanu, et lihtsalt praegusel hetkel on põhiseadusega võimalused võrdsed. Mõlemal on kaks asetäitjat, nii peaministril kui ka Riigikogu juhatajal on kaks asejuhatajat. Kuid ärme mõtleme ainult kriisiolukorrale, mis saab siis, kui Eesti uuesti okupeeritakse ja Eesti Vabariigi president peaks ametist kõrvaldatama ja riik jääb sellisesse olukorda aastakümneteks, kui palju on meil siis neid asendajaid tarvis. Tuleme parem tavalisse olukorda. Kui vabariigi president peaks surema või mingil muul põhjusel, näiteks tervise tõttu ametist tagasi astuma, siis tekib olukord, kus teda peavad asendama kas Riigikogu juhataja või peaminister. Kui teda asendab peaminister, siis tekib kaks probleemi. Üks on see, et peaminister on tegelikult riigis suuremat võimu omav isik kui vabariigi president, ja seega toimub nagu peaministri degradeerimine, tegelikult võimust lahutamine, kusjuures tal jääb väga suur kiusatus jääda edasi, täita edasi selle koha peal ka peaministri ülesandeid.

Teine probleem. Mis saab siis, kui sel ajal ei ole valitud uut presidenti, peaminister asendab vabariigi presidenti ja valitsusele avaldatakse umbusaldust? Peaminister on presidendi koha peal ja nüüd peaks tema kui vabariigi presidendi kohusetäitja nimetama uue peaministri kandidaadi, tegema kellelegi ettepaneku valitsuse moodustamiseks. Tekib omamoodi küllaltki absurdne olukord. See on peaministrile psühholoogiliselt väga raske olukord. Ja seetõttu olen ma põhiteksti poolt, selle poolt, et vabariigi presidenti asendaks Riigikogu juhataja ning siis toimuksid kiiresti presidendivalimised. Kriisiolukordade asendamised (mis saab siis, kui kaks asejuhatajat on juba mõlemad asendama läinud) saab lahendada kodukorra seadusega. Aitäh.

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Härra Hallaste ütles olulisema osa ära, ma ei hakka tema argumentatsiooni kordama. Olukord on tõesti mingil moel veider. Kõigepealt see, et põhiseadus peab kindlasti ära näitama, kes on automaatne asendaja, kui näiteks president jääb auto alla. Minu arvates teise astme asendamist ei pea põhiseaduses käsitlema. Peaministri asendamise küsimus on selles, kas ta samal ajal töötab edasi peaministrina või ei. Minu arvates neid kahte ametikohta ühitada ei saa. Järelikult ta peab peaministri kohalt lahkuma, see tähendab, et sellest päevast peab hakkama uut peaministrit sisuliselt ametisse panema tema. Minu arvates Riigikogu juhataja on antud juhul sobivam kandidaat ka sisuliste omaduste

35

tõttu. Ma ei tea tänapäeva maailma poliitilisest praktikast ühtegi näidet, kus riigikogu juhataja on poliitiline figuur. Ma saan aru, et meil siin Eestis Ülemnõukogus tekkis see probleem, et härra Nugis muutus nagu üheks poliitiliseks liidriks. Reeglina on, ja ma loodan, et ka tulevikus on Eestis see akadeemiline ja konsensuslik figuur, vastasel juhul ta ei saaks ka oma kohta täita. Tema kvalifikatsiooninõuded on kindlasti lähedasemad presidendi valimisnõuetele kui näiteks peaministri kvalifikatsiooninõuded. Ma isegi julgeksin prognoosida, lähtudes näiteks Saksamaa eeskujudest, et kauaaegsed Riigikogu juhatajad hakkavadki tulevikus saama regulaarselt oma karjääri lõpul riigivanema kohale. Nii et ma usun, et ma ei pea kordama, millist versiooni ma toetan. Tänan.

Juhataja: Suur tänu, härra Adams. Kas on veel sõnavõtte? Ei ole. Me saame asuda hääletama. Kohaloleku kontroll, palun. Kohal on 35 assambleeliiget. Meie eelnõu leheküljel 15 §-s 83 on kaks alternatiivi. Viimase alternatiivi võite maha kriipsutada, sest selle küsimuse on assamblee juba otsustanud.

Esimene alternatiiv hõlmab lõikeid 1-3. Loevad nii poolt- kui vastuhääled. Kes on selle poolt, et lisada § 83 alternatiiv? Hääletame. Poolt 4, vastu 29. Assamblee on otsustanud jätta § 83 nii, nagu on esitatud põhitext, alternatiivteksti ei lisata.

Järgmine alternatiiv on VI peatükis lk. 16 §-s 89. See alternatiiv käsitleb 4. lõikele ühe osalause lisamist. Härra Peet Kask, palun.

P. Kask: Kui te lubate, siis ma ainult tutvustan alternatiivi ja loobun põhjendamast. Alternatiiv seisneb selles: eksperdid taotlesid presidendile, kes nimetab esimese peaministri kandidaadi, õigust selle kandidaadi poolt esitatud valitsust ametisse mitte nimetada. Ühe põhjendusena, ma räägin nüüd endale vastu, esitati see, et kui peaministri kandidaat saab Riigikogus kinnituse, esitab ka oma nägemuse uue valitsuse koosseisu kohta, selle alusel teda tegelikult kinnitatakse. Teiste sõnadega, ta avalikustab koalitsioonileppe, mille alusel ta hakkab valitsust moodustama. On teoreetiline võimalus, et valitsust tegelikult nimetama või esitama hakates peaminister ei pea enam sellest koalitsioonileppest kinni. Eksperdid taotlesid, et sel juhul on presidendil õigus sellist valitsuse koosseisu mitte ametisse nimetada. III ja IV toimikond olid võrdlemisi üksmeelselt selle alternatiivi vastu, poolt ei olnud keegi, 7 olid vastu, 1 jäi erapooletuks. Ja põhjendused, miks olid vastu, olid järgmised: esiteks, koalitsioonileppest kinnipidamine või mitte on parlamendi ja valitsuse omavaheline vahekord ja selle klaarimiseks on parlamendil niikuinii võimalused usaldamatuse avalduse kaudu. President ei peaks sellele enam vahele segama, sest teatavasti ka presidendi enda poolt pakutud peaministri kandidaat on pärast selle pakkumist saanud volitused juba parlamendilt. Selles staadiumis ei oleks tarvis, et riigipea Riigikogu ja valitsuse vahelistesse vahekordadesse sekkub. Küll aga nähti ohtu, et president võib kasutada seda õigust

37

muuks otstarbeks. Ta võib selle õiguse alusel hakata peaministri kandidaadile survet avaldama valitsuse koosseisu osas. Ja seda peeti juba täiesti kontseptsiooniga mittehaakuvaks võimaluseks. Tänan.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Peet Kask ütles siin ära suurema osa argumentidest. See alternatiiv oleks olnud võimalik siis, kui Põhiseaduse Assamblee oleks vastu võtnud otsuse, et presidendi valib rahvas. Sellisel juhul oleks saanud president ka valimiskampanias öelda välja oma seisukoha, et seni kuni on tema president, vastavalt §-le 89, mille järgi on tema asi valitsuse kinnitamine, näiteks sotsiaaldemokraate või kristlikke demokraate või rahvakeskerakonda või ükskõik mis erakonda valitsusse küll ei lase. Tema sellist valitsust ei kinnita. See oleks olnud siis mõeldav. Praegusel juhul, kus riigivanemat või vabariigi presidenti rahvas ei vali, valib Riigikogu, sellist võimu talle anda ei ole sugugi otstarbekas ja seetõttu ma teen ettepaneku hääletada alternatiivi vastu. Aitäh.

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Natuke sellest paragrahvist üldisemalt, aga see haakub antud juhul teemaga. Mul on tunne, et peale apellatsioonide ja peale alternatiive me peame niikuinii selle paragrahvi juurde tagasi tulema, sest et redaktsioonitoimkond on andnud meile täiesti uudse kontseptsiooni. Meie esialgne kontseptsioon lähtus ju nende riikide eeskujust, kus president valib välja sobivaima figuuri, kellel on põhimõtteline võimalus saavutada parlamendi toetus

valitsuse moodustamiseks. Nendes riikides antakse presidendile selleks praktiliselt alati lõpmata hulk võimalusi. Miinimum võimalusi pidi olema kaks, nagu me siin ka korduvalt arutasime, tähendab, esimene katse enamusvalitsuse moodustamiseks, teine vähemusvalitsuse moodustamiseks ja siis presidendile võimalus parlament laiali saata, kui ta leiab, et sellise parlamendi puhul töötavat valitsust ei tule üldse. Viimasena oli sisse konstrueeritud Saksa põhiseadusest võetud ettepanek, et juhul, kui on tegemist niivõrd idiotliku presidendiga, kes ei suuda leida seda inimest, kellele anda valitsuse moodustamine, või kui ta on nii teravas konfliktis parlamendiga, et ta ei taha seda, saaks parlament temast mööda minna ja leida enda hulgast selle mehe, kellest niikuinii kõik teavad, et ta saab valitsust moodustada. Minu teada ei Saksamaal ega üheski teises riigis, kus on põhiseaduses analoogiline säte, ei ole seda kunagi kasutatud. Tähendab, niisugust situatsiooni ei ole tekkinud. Aga teoreetiliselt see võimalus on, järelkult ta peab põhiseaduses olema.

Sellega haakub ka antud alternatiivi probleem, mis tegelikult laiendab teatud moel ka presidendi vabadust sobiva peaministri kandidaadi valikul hoopiski mitte konsensuslikus suunas, vaid erakondlik-poliitilise võitluse suunas. Ma kordan veelkord, et selle paragrahvi probleemid selle alternatiiviga kindlasti ei lõpe. Täna teid.

Juhataja: Aitäh, hr. Adams. Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Me saame asuda hääletama. Lugupeetud

assambleeliikmed, kes on §-s 89 esitatud alternatiivi poolt? Hääletame. Poolt 1, vastu 29. Alternatiivina esitatud tekst lükati tagasi.

Järgmine probleem, mis tuleb meil läbi arutada ja otsustada, on lk. 18 1-s 98. Me oleme uuesti valitsusele usaldamatuse või usalduse avaldamise juures. Palun veel kord kõnepulti hr. Peet Kase.

P. Kask: Selle paragrahvi põhiküsimus on selles, kas juhul, kui valitsus seob mingisuguse eelnõu usaldusküsimusega, tuleb üks hääletus, mis on ühine nii usalduse kui ka eelnõu kohta, või tuleb kaks hääletust, nagu eksperdid ette panid.

Ma kirjeldan lühidalt, kuidas ajaloos üldse selline mõte tekkis, et mingit eelnõu siduda usaldusküsimusega. Esimest korda see tekkis põhiseadusse Prantsusmaal ja põhjus oli selles, et enne II Maailmasõda Prantsusmaal olid valitsused väga ebastabiilsed. Nad astusid tagasi väga sageli põhjusel, et parlamendi opositsioon kukutas läbi väga tähtsaid valitsuse eelnõusid, aga samal ajal oli opositsioon liialt nõrk, et ise uut valitsust moodustada. Tekkisid pikad valitsuskriisid, opositsioon oli ebakonstruktiivne, nagu öeldakse. Ja et sellele asjale piir panna, disainiti Prantsuse põhiseadusse säte, mille kohaselt valitsus saab siduda eelnõu usaldusküsimusega, kui on tegemist tähtsa eelnõuga, millele valitsus edasi tegutseda ei pea võimalikuks. Siis toimub tõepoolest üks hääletamine ja Prantsusmaal käib hääletamine usaldusküsimuse reeglite järgi,

tähendab, kui enamus parlamendist ei hääleta valitsuse vastu, siis loetakse valitsus püsima jäänuks ja eelnõu läbiläinuks. Nii saab valitsus parlamendis läbi suruda ka vähemushäältega eelnõusid, neid, mida ta peab väga tähtsaks. Aga kui parlamendi enamus ei suuda umbusaldust avaldada, ei suuda näidata üles konstruktiivsust, siis peetakse seda õigustatuks. Eestis nähtavasti see prantsuse reegel läbi ei lähe, aga see, mis on pakutud põhivariandis, on selle leebem variant, kus valitsus lihtsalt teatab, et üks eelnõu on talle väga tähtis ja ta on valmis võimult lahkuma, juhul kui see ei leia lihthäälteenamust, ehkki valitsuse kukutamiseks on normaalselt vaja suuremat häälteenamust. Valitsus teeb sellega oma kukutamise lihtsamaks, aga samal ajal avaldab survet parlamendile, teatades, et antud eelnõu on väga tähtis, ja palub toetust. Ja on loomulik, et kui nad on juba seotud, siis on nad ühe hääletuse all. Kui oleks kaks hääletust, nii nagu alternatiivis ette pannakse, siis tähendab see sisuliselt, et valitsus saab konstrueerida iseendale usaldamatushääletust. Ta võib seda teha sellistel hetkedel, kus tema toetajaskond on suhteliselt suur ja niiöelda propagandistliku trikiga tellib endale usaldamatuse hääletuse ja tõestab, et tal on parlamendi usaldus. Seda ei pidanud toimkonnad loomulikuks ja normaalseks ja selletõttu kõik kohalolevad toimkonna liikmed, neid oli 7, olid selle alternatiivi vastu, mitte ühtegi poolt- ega erapooletut häält. Tänan.

41

Juhataja: Suur tänu. Härra Hallaste, palun.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! See alternatiivi tekst oli tegelikult sees juba Raidla töögrupi esitatud eelnõus ja sellisel kujul, et on olemas kaks hääletust. Raidla projekti esialgsel arutelul leidis III teematoimkond, et niimoodi see asi kindlasti olla ei saa. Saab olla põhimõtteliselt kaks võimalust, kas kergendatakse või tehakse raskemaks eelnõude vastuvõtmise korda, tagasilükkamise korda, see tähendab seda, et selleks, et eelnõu tagasi lükata, peab ta saama enamuse vastuseisu osaliseks. See on see, mida Peet nimetas Prantsuse süsteemiks. Teine võimalus on see, et kergendatakse valitsuse tagasiastumist. Selleks, et valitsus võiks saada umbusalduse osaliseks, piisab sellest, kui ta ei saa koosseisu enamust või poolthäälte enamust mingi eelnõu vastuvõtmisel. Omal ajal toetas III toimkond just seda varianti, et valitsusel peab olema viisakas võimalus tagasi astuda. See alternatiiv, mis siia sisse on kirjutatud, on täiesti mõttetu. Valitsus võib alati tellida endale usaldushääletuse kasvõi oma toetajate kaudu, sest valitsusel on alati olemas mingisugune koalitsioon, kes teda parlamendis toetab, ja alati on võimalus sellist umbusaldushääletust tellida, sõltumata sellest, kas mingisugune eelnõu on sellega seotud või mitte, kui on kaks hääletust. Muidugi võib ka selline usaldushääletus tuua valitsuse poolt kaasa mingeid populistlikke samme. Kuid ka selliste küsimuste nii populistlik hääletusele panek on väga kahtlane, sest parlament võib üles

näidata põikpäisust ja võtta vastu otsuse, mis on seotud usaldushääletusega, avaldada valitsusele umbusaldust ja veerand tunni pärast see otsus tühistada, aga valitsus on juba tagasi astunud. Nii et need ohud, mis on § 98 põhiteksti juures, on suhteliselt väikesed ja meie Eesti poliitika viimased kuud on näidanud, et selline mehhanism on tegelikkuseski hädavajalik. Ja isegi väga kasulik. Nii et selletõttu ma kutsun üles hääletama alternatiivi vastu. Ma saan aru, et vaidlused oleksid võinud tekkida siis, kui alternatiiv oleks sõnastatud nii, nagu on Prantsuse süsteemis, mida tutvustas siin Peet Kask, kuid see oli juba päris alguses meil siin hääletusel ja siis toetati seda varianti, mis on praegu sõnastatud § 98 põhivariandis. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Hr. Adams.

J. Adams: Head kolleegid, esinejate kolmiku saba väheneb. Ma riskin teile saada juba tüütavaks, aga ometi on mu kohus ütelda paar sõna selle kohta. Mulle ei meeldi põhimõtteliselt see, et räägitakse vähetüüpilisest ja peaaegu ei räägita tüüpilisest. Provotseeritud usaldushääletused maailmas võib-olla moodustavad parlamentide usaldusküsimustest 1-2%. Põhiliselt on hoopis teised põhjused ja rääkigem ka natukene neist. Kui valitsus arvab, et riigi juhtimiseks on vaja võtta vastu ebapopulaarseid otsuseid, või mis ei ole valitsuskoalitsioonis küpsed, on vaja tõsta makse, on vaja panna peale ühiskonnale mingisuguseid piiranguid, on vaja teha asju, mida rahva esindajad oma valijate poole

vaadates või jälle uutele valimistele mõeldes ei taha teha, aga valitsus ütleb, et kui tema seda raha või seda otsust ei saa, tema enam tööd teha ei saa, tulgu targemad mehed ja tehku tema asemel. See on tüüpsituatsioon. Ja trikid ma jätaaksin siin kõrvale. Teine alternatiiv on rumalus, nagu hr. Hallaste ütles, alternatiiv annab võimaluse lükata parlamendis see eelnõu tagasi ja siiski mitte valitsust vabastada. Sellel ei ole lihtsalt mõtet. Nüüd aga ma tahaksin pöörduda selle põhitteksti juurde, milles minu arvates on sees terve rida ebatäpsusi. Kõigepealt häirivad mind siin sõnad "eelnõu esitatud kujul". Enamik eelnõusid maailmas on ju väga detailsed ja eelnõud muutuvad, nii et ma usun, et enamike usaldusküsimuste puhul on ka asi niimoodi, et vastastikuste poliitiliste konsultatsioonide käigus tehakse eelnõusse mingi muudatus, mingit summat muudetakse, mingit kuupäeva, mingi koma tõstetakse. Teiseks. Mul oli algusest peale seisukoht ja mul on võimalus seda lootusetult kaotatud seisukohta siit puldist praegu korrata. Ma ei oleks üldse seda 1. pooles tahtnud, et see usaldushääletus oleks seotud ühe kindla eelnõuga. Minu arvates oleks palju ratsionaalsem öelda, et valitsusel on õigus iga hääletus riigikogus siduda ka usaldusküsimusega, aga mitte just tingimata konkreetse eelnõuga, aga alati saab ju hääletuseks vajaliku eelnõu koostada. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Me asume hääletama. Niisiis. § 98 ja alternatiivtekst. Kes on §-s 98 esitatud alternatiivi poolt? Hääletame,

44

palun. 1 poolt- ja 25 vastuhäälega otsustas assamblee mitte anda oma toetust alternatiivile.

Lk. 19 on kaks alternatiivi. Esimene alternatiiv lisada lõikesse 1 punkt 5, andes ka vabariigi presidendile põhiseaduse muutmise algatamise õiguse. Kuivõrd me seda küsimust oleme juba ääletanud, nagu pr. Aaskivi saalist mulle ette ütleb, arvan, et meil ei pruugi teistkordselt sama küsimuse juurde tagasi tulla. Ma palun, et te tõmbaksite selle alternatiivi maha. Teine alternatiiv: muuta § 103 2-lõikeliseks ja teien punkt teeb ettepaneku lisada kahele lõikele veel kolmaski teile esitatud sõnastuses. Meil tuleks teiega otsustada, kas me toetame teist alternatiivi. Hr. Peet Kask, palun.

P. Kask: Kallid kolleegid, alternatiiv numbriga 1 käsitleb küsimust, kas Riigikogu saab ja kuidas kohustada valitsust välja töötama teatud eelnõusid. See väljendab ekspertide rahulolematust senise Ülemnõukogu praktikaga, kus otsuste vormis tehakse valitsusele teatud kohustusi, aga samal ajal need kohustused niiväga kohustuslikud ka ei ole, vähemalt neid väga sageli ei täideta, vähemalt ei täideta neid otsustes määratud tähtaegadeks. Aga lahend, mis välja pakuti, ei meeldinud ka õieti kellelegi, osa ei saanud hästi aru, teine osa arvas, et seda küsimust tuleks lahendada Riigikogu kodukorra seadusega. Ja tegelikult ka ekspertide esindaja ise nõustus, et arvatavasti on õige koht küsimuse lahendamiseks kodukorra seadus. Hääletamine ühistoimkonnas ei andnud ühtegi poolthäält, vastu oli 6

ja 3 jäi erapooletuks.

Juhataja: Enne kui sõna saab hr. Hallaste, ma kommenteerin veelkord seda niinimetatud teist alternatiivide blokki. Nimelt on see vormistatud niimoodi, et meil on põhjust ja ilmselt ka vaja arutada ja hääletada eraldi punktis 1 ja punktis 2 esitatud ettepanekud. Hr. Kask praegu analüüsis vaid seda poolt, mis on esitatud punktis 1. Sõna on hr. Hallastel. Palun.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! 1. alternatiiv on omamoodi täiesti mõttetu, see võib viia absurdse olukorrani. Nimelt seaduste vastuvõtmiseks on vaja poolthäälte enamus, aga kui mingi raamseadus vastu võetakse ja Riigikogu tahab kohustada valitsust välja töötama mingit konkreetset eelnõu selle seaduse elluviimiseks või edasiarendamiseks, siis peab rakendusseadus või rakendusotsus olema tehtud koosseisu häälteenamusega. Selline olukord ei ole normaalne. Kui on koosseisu enamusega esildis valitsusele tehtud, siis valitsus peab ju seda täitma. Juhin tähelepanu sellele, et praegu võtab Ülemnõukogu kõik oma otsused vastu koosseisu enamusena. Ja kõik need ülesanded, mis valitsusele on tehtud, ükskõik mis seadustega rakendusotsuste või eelnõude esitamiseks, need on kõik vastu võetud koosseisu enamusega ja see ei ole aidanud mitte üks raas kaasa sellele, et need eelnõud ilmuksid. See ei sõltu sellest, kas otsus vastu võetakse poolthäälteenamusega või koosseisu häälteenamusega. Kui sõnastada alternatiivi, et poolthäälteenamusega, siis

46

poolthälteenamusega võib Riigikogu võtta vastu mistahes otsuseid, järelkult kogu see lõik osutub ikkagi mõttetuks. Ja et mitte nii sageli siin puldis käia, siis ütlen, et ma ei pea õigeks ka teist alternatiivi, kus on öeldud, et teatud seaduste algatamise õigus on kas kahel komisjonil ühiselt või vabariigi valitsusel, see on konkreetset riigikaitset puudutavate eelnõude puhul. Väga raske on jõuda niisugusesse seisusse, et enne seaduse algatamist kaks Riigikogu komisjoni tegeleksid konkreetse seadusega. Tundub, et kodukorra seadusesse tuleb sisse kirjutada, millised piirangud saab seada algatatud eelnõu jõudmisele esimesele või teisele lugemisele, kuidas komisjonide seisukohad selle menetlusest välja viivad, kui tegemist on tõesti populistliku eelnõuga, näiteks et Eesti Vabariigil kaitseväge vaja ei ole või Eesti Vabariigi kaitsekulutused on null krooni või näiteks 2 krooni aastas. Sellised eelnõud võivad loomulikult tulla, kuid nende kõrvalelükkamiseks võib olla teistsugune mehhanism, kui põhiseaduses seadusandliku initsiatiivi piiramine j seetõttu ma kutsun üles hääletama nii 1. kui 2. alternatiivi vastu. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Hr. Adams, palun.

J. Adams: Head kolleegid, see alternatiiv muidugi lähtub jälle konfrontatsiooni eeldusest, mida me tunnetame praeguses Ülemnõukogus. Parlamentaarsüsteemides on selline olukord minu arvates mõeldamatu. Mul on võib-olla lapselik usk, et me jõuame õige varsti normaalsesse poliitilisse ellu, kus valitsus ja Riigikogu

47

enamus töötavad käsikäes. Kui see poliitiline blokk võtab vastu otsuse, et on vaja mingit seadust, siis tõenäoliselt selle kallal töötavad sellesama poliitilise bloki paremad pead, kes on valitsuses, ja teised paremad pead, kes on parlamendis, ühiselt. See on lihtsalt poliitilise praktika küsimus ja selles mõttes minu arvates mitte põhiseaduse teema. Järgides Illar Hallaste eeskujul, ütleksin ma kiiresti ka ära oma märkused teise paranduse kohta. Teise paranduse põhiline ideoloogia on hoida ära populism. Mul on tunne, eriti kui me jälgime praegu ajakirjanduses Põhiseaduse Assamblee ümber käivat diskussiooni, et populismi ilmselt ei ole võimalik ära hoida.

Nüüd küsimus sellest, kuidas liiguvad seaduseelnõud Riigikogus. Ma tahaksin väga loota, et järgmine Riigikogu on piisavalt tark koostama Riigikogu kodukorra seadust, kus on ette nähtud, et iga Riigikogus algatatud seaduseelnõu läheb kõigepealt ühe toimkonna filtrisse, kus vaadatakse, kas ta on sisuliselt õige, siis ta läheb teise toimkonna filtrisse, kus vaadatakse, kas ta on sisuliselt õige, siis ta läheb teise toimkonna filtrisse, siis vaadatakse, kas rahad klapiavad, siis läheb kolmanda toimkonna filtrisse, kus vaadatakse, kas juriidiliselt kõik klapiab. Ma olen päris kindel, et kui meil valitakse õige Riigikogu, siis on need filtrid piisavalt tugevad ja ükski totrus lõppkokkuvõttes Riigikogu ette arutusele ei tule. Sellepärast ma arvan, et me saaksime ilma selle paranduseta hakkama. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtte rohkem ei ole. Me asume hääletama. Niisiis § 103 ja küsimus on 2. lõike kujundamisest. 2. või ka 3. lõike kujundamiseks on meile tehtud kaks ettepanekut. Need on esitatud alternatiivibloki punktidenä 1 ja 2. Me kõigepealt hääletame alternatiivi, mis on esitatud punktis 1, milles tehakse ettepanek täiendada § 103 2. lõikega. Pärast seda, kui keegi peab veel vajalikuks, on võimalik sõna võtta ja siis läheb 2. või 3. lõike hääletamiseks. Niisiis, kes on selle poolt, et täiendada § 103 lõikega 2 nii, nagu alternatiivi punktina 1 on see esitatud. Hääletame. Poolthääli ei ole, 25 assambleeliiget on hääletanud vastu. Paragrahvi 103 ei täiendata teise lõikega vastavalt alternatiivile nr. 1.

Palun, kas p. 2 alternatiivi kokku soovib keegi veel sõna võtta? Sõnavõtjaid ei ole. Vabandust, hr. Peet Kask. Palun.

P. Kask: Kallid kolleegid, ettepaneku sisu seisneb selles, et teatud temaatikaga eelnõude algtamine teha raskemaks ja mõte oli selles, et riigikaitseteemalised eelnõud võivad esile tõusta lihtsalt populistlikel kaalutlustel. Teeme selle algtamise keerulisemaks. Arutusel avaldati arvamust, et selliste teemade ring, kus populistlikult saab algtada mitmesuguseid küsimusi, on väga lai ja ei ole mingit mõtet paljalt selle hirmu pärast hakata kitsendama eelnõude algtamise õigust. Üheksast kohalolevast komisjoniliikmest 8 olid alternatiivi vastu ja 1 jäi erapooletuks, arvates, et kodukorras võiks ju seda algtamise õigust piirata.

49

Selline suhteliselt üksmeelne vastuseis selles küsimuses jäigi kõlama. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Seega on sõnavõtted ammendatud ja me asume hääletama. Kes on selle poolt, et viia § 103 2. lõige, lugedes selleks alternatiivide punktis 2 esitatud teksti? Hääletame, palun. 1 poolt- ja 24 vastuhäälega otsustas assamblee § 103 mitte täiendada 2. lõikega ka sellel kujul, nagu see on esitatud alternatiivina p. 2.

Järgmine küsimus on lk. 20 §-s 107. Järjekordselt oleme tagasi nende probleemide juures, mida me oleme saalis juba mitmel korral arutanud.

P. Kask: Ma kannan ette ainult ühistoimkonna seisukoha. Alternatiivi poolt oli 2 ja 7 hääletas selle vastu. Me oleme presidendi veto tugevuse küsimust tõesti väga mitu korda juba arutanud.

Juhataja: Sõnavõtte rohkem ei ole. Meil on võimalik läbi viia hääletamine. Kes on §-s 107 esitatud alternatiivi poolt? Palun hääletame. 3 poolt- ja 20 vastuhäälega otsustas assamblee mitte sisse viia § 107 kohta esitatud alternatiivi.

Järgmine küsimus, mida meil tuleb arutada ja otsustada alternatiivide läbivaatamise käigus, on lk. 22 §-s 122. Ekspertide poolt tehtud ettepanek viia § 122 lg. 1 põhiseaduse rakendusotsusesse. Hr. Peet Kask, palun.

P. Kask: Austatud kolleegid, praegu on mul küll väga kahju, et eksperte saalis ei viibi ja nad ise neid põhjendusi ei esita. Põhjendused, miks tahetakse

põhiseaduse põhitekstist kõrvaldada viide Tartu rahulepingule, ei ole poliitilise, vaid puhtjuriidilise iseloomuga ja väidetavasti juhul, kui selline tekst on põhiseaduse tekstis sees (et Eesti piir on määratud Tartu rahulepinguga), ei ole võimalik pidada läbirääkimisi piiri küsimustes Venemaaga, enne kui põhiseaduse tekst on muudetud. Riigiametnikud, kes alustavad läbirääkimisi, rääkimata lepingu sõlmimisest, eksivad põhiseaduse vastu ja tegelevad kuriteoga. Selline oli juristide üksmeelne hinnang. Nende arvates ei pea piiriküsimused olema sisse kirjutatud põhiseaduse teksti, konkreetseid lepinguid ei sobi sinna kirjutada, küll aga on kohane kirjutada see Tartu rahulepingu probleem sisse rakenduspeatükki, et oleks selge, millisel alusel uuele riigile vundament ehitatakse. Et oleks selge, millist piiri me antud hetkel tunnustame. Ehkki ka selles küsimuses avaldati minu mälu järgi arvamust, et parem oleks neid küsimusi käsitleda eraldi otsuste või seadustega, aga see oli täiesti kindel, et Tartu rahulepingu kirjutamine põhiseaduse teksti tähendab tegelikult majanduspiiritaguste alade äraandmist, sest sel juhul ei ole võimalikud isegi mitte läbirääkimised, see tähendab status quo säilimist niikaua, kuni me põhiseaduse vastavat paragrahvi muudame. See on paradoksaalne, aga ekspertide süüdistused on just vastupidised nendele

argumentidele, mille alusel Tartu rahulepingut teksti tahetakse kirjutada. Ühiskomisjoni liikmete arvamusel väljenduvad järgmistes hääletamistulemustes: 5 olid selle poolt, et viia Tartu rahuleping põhitekstist välja rakendusosasse, 2 olid vastu ja 2 jäid erapooletuks. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, juhatus esineb teie ees tungiva ettepanekuga lugeda viimaseks kõnelejaks hr. Vardo Rumessen. Kui te sellega päri olete ja ei protesti, palun seda võtta kui meievahelist kokkulepet. Kuivõrd me oleme seda küsimust siin korduvalt arutanud, ei ole vist mõtete, et me kõik kõnepuldist väljendame oma poolt- või vastuhäält. Tänan. Hr. Tarand, palun.

A. Tarandi: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid, tõe-
pooldest ei ole mõtet hakata kordama kõiki neid argumente üheski
meil veel arutada olevas küsimuses. Ma kaldun ühes asjas eks-
pertide soovitusse poole, korrates ainult üle selle, et piir on
alati kahe asja vahel, mitte üks ei määra teda. See tähendab lä-
birääkimisi, mida me paratamatult peame pidama, teine võimalus on
muidugi jätta küsimus lahtiseks, aga sedavõrra, kui üks piiriala
on pikka aega lahtine, on ta alati ja igavesti olnud pingete al-
likas, mis kokkuvõttes head ei tööta. Sellepärast minu usku-
mistpidi oleks Eesti huvides see võimalikult kiiresti läbi-
rääkimistega kindlaks määrata. Tartu rahu argument on muidugi
ainuvõimalik ja väga tõsine Eesti poolt vaadatuna, aga Vene poolt
vaadatuna taandub see asi ilmselt Pihkva vürstiriigini. Venemaal
on palju võimalusi argumenteerida, kus see piir peab olema ja
miks ta just mujal peab olema. Ajaloos on piir alati väga liikuv
olnud. Mul on siin praegu kaasas seitse kaarti umbes Liivi sõjast
Põhjasõjani, aga ma ei mõtlegi hakata neid teile liputama. Need
ei ole ilmselt ainsad, kust meil oleks võimalik seda piiri näha.
See on reeglina Eestile tunduvat ebasoodsam mitte ainult Tartu
rahu piirist, vaid isegi praegusest. Ta on ulatunud ka Läm-
mijärvele, nii et kogu Pihkva järve läänekallas on olnud sellest
väljas. Ma ei räägi seda mitte selleks, et mina seda hirmsasti
pooldaksin, vaid selleks, et ka vastaspoolel on niisuguseid ar-

gumente võimalik esitada. Ja lausa maakaartide põhjal. Küsimus ei ole sugugi selles, et ma tahaksin jätta läbirääkimistel Tartu rahu argumendi ära, vaid selles, et Eesti pool peaks need kaardid välja tooma, mis räägivad piiri asukohast Liivi sõjast kuni Rootsi aja Põhjasõjani. Praeguses põhiteksti formulatsioonis peitub minu arvates see oht, et Vene pool just nii võibki teha. Nimelt, Eesti piir on määratud 1920.a. 2.veebruari Tartu rahulepinguga ja teiste rahvusvaheliste piirilepingutega. Need piirid, millest ma rääkisin, on ju määratud ka lepingutega. Ja miski asi selles formulatsioonis ei ütle, et teisi ajaloolisi lepinguid ei võiks siis välja kraamida. Nii et praegusesse formulatsiooni on tegelikult see oht juba sisse pandud, rääkimata kõigest sellest, mis me üldse võidaksime, mis me üldse kaotaksime Tartu rahulepingu piiride tagasitaotlemisega. Kuna enamik Nõukogude Liidus elanud inimesi ei ole kunagi maakaarte näinud, siis on mul ka need igaks juhuks kaasas, vaheajal ma võin teile näidata, kui palju on Setumaal, mitte ainult Setumaal, vaid ka lõuna pool Pihkva-Riia kivitööd mittevene külanimesid, neid on parimal juhul 5%, aga isegi sellest vähem. Nii et tasuks mõelda, kas me sellise formuleeringuga tegelikult hoopis ei kaota. Tänan.

Juhataja: Tänan. Hr. Adams.

J. Adams: Head kolleegid, jõudsime selle punkti juurde ja meie eelneva mitme tunni akadeemiliselt rahulik ja juriidiline

arutelu on siin otsekohe asendatud teise, tulisema ja poliitilisemaga. Ma loodan, et kui meie Assamblee töö lõpeb, siis võib-olla Lauri Vahtre või keegi teine rohkem kirjandusnimene kirjutab ühe seiklusnovelli "Ühe paragrahvi seiklused". Oleks päris naljakas lugeda, kuidas see Tartu rahu on meil siin seigelnud. Midagi kelamiromaani moodi.

Nüüd asja juurde tagasi. Mäletate, milline vaidlus käis selle punkti ümber, et me ei saanud Tartu rahulepingut sisse panna, sest ei suutnud defineerida piire õhus, merel ja nii edasi. Alternatiivi puhul meil justnagu neid probleeme enam ei olekski. Ja minu arvates ei ole põhimõtteliselt tähtis, kus kohas see paragrahv on, kuid oma erakonna esindajana ma ei saa teistmoodi teha kui pooldada, et sõnad "Tartu rahu" jääksid kindlasti sisse. Ma ei pea tõsiseks hr.Kase argumentatsiooni, et siis ei saa pidada läbirääkimisi. Vastupidi, läbirääkimisi juba peetaksegi. Ma usun, et hr.Trivimi Velliste võiks vaheajal anda meile aru, kui kaugel need läbirääkimised on. Neid peetakse igal juhul, sest see on elu vajadus, aga mitte surnud kirjatähe vajadus. Ja varem või hiljem jõutakse uue Vene-Eesti piirilepinguni, mis minu poliitilise prognoosi järgi tõenäoliselt ei sätesta ei Tartu rahu järgset piiri ega ka mitte praegust. Praegu on äärmiselt totter piir, vähemalt Petserimaal, mida ma isiklikult hästi tunnen ja armastan, on see kindlasti niimoodi. Minu arvates Tartu rahu-

lepingu fikseerimine meie põhiseaduses ainult tugevdab meie praeguste ja tulevaste piiriläbirääkijate positsiooni ja annab meile veel šansi. Mina arvan ka seda, et meie ei pääse Haagi või mõne muu rahvusvahelise kohtu abita, sinna minemiseks aga annab Tartu rahuleping meile tõsised võimalused. Hirm selles suhtes, et Venemaa võib ust paugutada, kui meil on põhiseaduses need asjad sees, on minu hinnangul üle pingutatud ja täiesti ebarealistlik. Ma loodan, et hr.Velliste võiks seda pärast siin veel kommenteerida. Minu arvates on probleemil kaks tahku. Üks on see, kas Venemaa äkki ei pauguta ust. Teine on aga asja praktiline külg, mida hr.Savisaare valitsuse ajal keelduti lahendamast: Eesti riigi kohustused nende Eesti Vabariigi kodanike ees, kelle omandus jääb praegu Venemaa koosseisu kuuluvatele aladele. Omal ajal me palusime, et neile inimestele antaks välja vähemalt Eesti kaardid, aga meie üle naerdi. Nüüd tekivad nende varanduse ülemineku, nende juriidilise kaitse probleemid. Need on valdavas osas eestlased, head eestlased. Absoluutset loobumist siin ei tule ja riigil on oma hättasattunud kodanike ees ikka ja alati kohustus, isegi siis, kui meil ei õnnestuks Tartu rahu piires saada või üldse mitte midagi sellest alast tagasi saada. Hoopis tõsisem probleem haakub paragrahviga 106, milles on praegu fikseeritud, et riigipiiri muudatuse otsuse saab kinnitada ainult rahvahääletusel. Ma arvan, et see on üks neid punkte, mida me peame ka

veel debateerima, enne kui Põhiseaduse Assamblee töö lõpule jõuab. Kas me prognoosime uusi piire sisaldava rahulepingu sõlmimist Venemaaga aasta pärast, praegu või 20 aasta pärast, igal juhul peame leidma sellise lepingu heakskiidu või arutamise optimaalse mehhanismi. Ja kõigest hoolimata ma ei arva, et rahvahääletus oleks selliste küsimuste otsustamise optimaalne vorm. Samuti ütlen ma Setumaa patrioodina, kelle juured on osalt seal, et ma ei tahaks näha valimiskampaaniat, milles näiteks üks osapool kutsub kõiki saarlasi, läänlasi, harjulasi, pärnakaid jne. otsustama tolle osa eestlaste saatuse üle. Ma arvan, et niimoodi ei tohiks neid asju tulevikus ajada. Tänan.

V. Rumessen! Lugupeetud kolleegid, ma tahaksin meie kõigi tähelepanu juhtida hoopis sellele küsimusele, kust läheb tegelikult praegu ainukene olemasolev seaduslik piir. Mõelgem selle üle. Selles paragrahvis on meil tõepoolest tegemist tõsise riigisõigusliku küsimusega, ja kui me lähtume Ülemnõukogu 20. augusti otsusest, kus me taastasime Eesti riigi, ja peame end Eesti Vabariigi õigusjärglasteks, siis ei saa minu meelest praegu üldse püstitada küsimust, et me hakkame mingisugust osa Eesti Vabariigi territooriumist loovutama. Kui me oleme Eesti Vabariik ja me oleme taastatud Eesti Vabariik, siis on ka meie rahvusvaheline tunnustamine tuginenud ainult olemasolevatele piiridele. Järelikult ei ole asi mitte selles, kas me hakkame taastama Eesti Vabariigi

territooriumi ja endist piiri, nagu ma kuulen praegu ka siin saalis räägitavat. Küsimus on selles, kas Venemaa üldse on esitanud meile mingisuguseid territoriaalseid pretensioone. Minule teada olevatel andmetel ei ole Venemaa esitanud Eesti Vabariigile territoriaalseid pretensioone ja ainukene seaduslikult kehtiv - ja ma rõhutan, rahvusvahelise õiguse järgi seaduslikult kehtiv - piir on Tartu rahulepingu piir. Teist piiri lihtsalt ei ole olemas. Või teab keegi mulle nimetada, millise seadusandliku akti alusel on kehtestatud see nn. majanduspiir? Kas me aktsepteerime sellega siis Kalinini 1945.aasta dekreedil rahaneva piirimuudatuse, mille Ülemnõukogu Presiidium ise on tühistanud? Andkem endale aru, siin on täiesti erinevad stardimomendid ka tulevastes läbirääkimistes Venemaaga. Kas me hakkame midagi tagasi taotlema või oleme valmis tegema kompromisse, et loovutada osa Eesti territooriumist - need on põhimõtteliselt kaks täiesti erinevat aspekti. Ja seetõttu ma pooldan, et see lähtepunkt oleks tingimata põhiseaduses fikseeritud, nagu härra Adams siin eelnevalt ütles. Vastasel juhul on meie positsioonid Venemaaga peetavatel läbirääkimistel palju nõrgemad. Mingisuguseid kompromisse tulevikus tõenäoliselt teha tuleb, aga me peame arvestama seda, kus kulgeb praegu ainuke seaduslik riigipiir. Aitäh.

Juhataja! Suur tänu, härra Rumessen. Lugupeetud kolleegid, palun, kas äratab proteste juhatuse ettepanek piirduda nende as-

sambleeliikmete sõnavõttudega, kelle nimed on teie ees tahvlil? Viimane neist on proua Liia Hänni. Ma loodan, et oleme kokku leppinud ja piirdume kaheksa sõnavõtja ärakuulamisega pärast vaheaega. Nüüd aga mõned teated ja siis tuleb tööpoolest vaheaeg. Lõunavaheaeg on kell 14-15. Kell 15 kogunevad ruumis 111 paragrahvi 80 läbiarutamiseks ja võib-olla ka uue redaktsiooni esitamiseks proua Hänni ja härra Kase juhitud toimkonnad. Sellest arutelust võivad loomulikult osa võtta kõik assambleeliikmed, kellel just selle paragrahvi kohta on oma arvamus ja nad soovivad seda jagada kahe toimkonnaga.

Assamblee täiskogu koguneb siia saali uuesti kell 17. Siis me jätkame arutelu ja kuulame ära kõik sõnavõttud ning arutame seejärel veel ühte alternatiivi - loodetavasti on see üsna lühike küsimus - ja mõningaid apellatsioonid.

Oleks otstarbekohane, kui seda pisut pikemat vaheaega - ma usun, et töövaheaega - sisustaks ka 16.peatüki toimkond, sest endiselt ei ole meil käes uut redaktsiooni. Kas härra Jürgenson soovib selle toimkonna töö organiseerimiseks sõna?

K.Jürgenson: Ma usun, et suudan meie viimase koosoleku tulemused lähema tunni jooksul masinas paljundada. Toimkonnale oleks palve koguneda kell 16 eetikakomisjoni ruumi.

Juhataja: Suur tänu. Lõunavaheaeg.

V a h e a e g

Juhataja: Kell on viis, alustame Assamblee istungit. Kohaloleku kontroll. Kohal on 24. Meie arutelu katkes paragrahvi 122 juures. Me jõudsime ära kuulata kõned ja pidime alustama pärast vaheaega sõnavõtjatest. Meil oli kokkulepe, et viimane sõnavõtja on proua Hänni, sest arvasime, et sel kombel saavad välja öeldud kõik need erimeelsused, mis siin saalis on. Kuna nüüd on sõnavõtjatena registreerunud veel härrad Kaalep, Vahtre ja üks assambleeliikmetest pole kuvariekraanile ära mahtunudki, siis teeb juhatus ettepaneku otsustada, kas pärast proua Hännit on siiski põhjust sõnavõtte jätkata, kui aeg sinnani jõuab. Võib-olla on kolleegid Kaalep ja Vahtre ning üks kolleeg veel, kelle nime kuvaril ei ole, härra Tarand nõus sellega, mida 8 sõnavõtjat ja 4 kõnelejat enne neid öelnud on. Esimesena saab sõna härra Velliste, palun. Härra Velliste jääb ilmselt mõnevõrra hiljaks, ta hoiataski, et see võib nii juhtuda. Ta saab sõna hiljem. Härra Sovetnikov, palun.

S. Sovetnikov: Kallid kolleegid, mul on väga lühike sõnavõtt. Mul on teile suur palve: jätke Tartu rahuleping piiriküsimuse puhul rahule. Juhul kui meil õnnestub Venemaaga selles küsimuses kokku leppida, siis võib põhiseaduses muudatuse teha. Minu arva-tes jätkub Eestis juba sel suvel uudismaad, külvamata ja kündmata maid. Ma ei tea, kas te olete käinud seal paremal pool Narva jõge, kas te teate missugused maad seal on? Ma arvan, et see piir,

mis on praegu Narva jõe piir, on ikka kõige parem piir. Mul on ettepanek võtta Tartu rahulepingu piir tekstist välja. Tänan.

U.Aaskivi: Lugupeetud kolleegid, ma ei tahaks sugugi, et minu järgnevaid sõnu tõlgendataks kui minu suhtumist Eesti ajaloosse või meie riigi taastamisse. Seepärast pean väga vajalikuks meelde tuletada, et meie arutelu objektiks on praegu Eesti piiride sõnastamine põhiseaduses, mitte aga Eesti alade loovutamine või tagasivõitmine, nagu seda eelnenud sõnavõttudest võis välja lugeda. Ometi sõltub selle probleemi sõnastamisest ja selle sõnastamise tarkusest tuleviku jaoks ilmselt väga palju. Pidasin vajalikuks jõudumööda osaleda redaktsioonikomisjoni töös ja sel ajal püüdsin ka välja selgitada, milliste riikide põhiseadustes on analoogiliselt meie praegusele tekstile lepingutele viidatud, täpselt fikseeritud riigipiirid. Sellist põhiseadust mina küll ei leidnud. Avaldati arvamust, et ehk Jaapan oma Kuriili probleemidega on midagi põhiseaduses fikseerinud, kuid ka seal ei ole midagi taotlist. Nii täpselt, konkreetsetele rahvusvahelistele lepingutele viidates ei ole ühegi riigi põhiseadus - vähemalt niipalju kui mina jõudsin neid läbi lapata - oma piiride küsimust reguleerinud. Ka mulle tundub nõnda, nagu ütles vist härra Kask, et sellise sõnastusega, nagu see praegu meil põhiseaduses on, teeme endale rohkem kahju kui kasu. Juristina olen olnud selles täiesti veendunud algusest peale ja seepärast teinud ka rea apeli-

latsioone sellesamas küsimuses. Erinevatest põhiseaduse sätetest tuleneb tõesti see, et me läbirääkimisi alustada ei saa, sest põhiseadus paneb takistuse ette ja inimesed, kes plaanivad säärestel alustel läbirääkimist, rikuvad põhiseadust. Ma paluksin tõesti mitte vaadata asja sellest aspektist, et me anname siin hinnanguid oma ajaloole, vaid mõelda sellele, millised tõkked oma riigi tuleviku jaoks me paneme praegu põhiseadusesse. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Härra Seppa, palun.

U. Seppa: Lugupeetud kolleegid, mina olen kolleeg Ülle Aaskiviga otse vastupidisel arvamusel. Ma arvan, et kui põhiseadus sätestab 1920. aasta piirid, siis on meil alati võimalus nende piiride üle läbirääkimisi pidada. Ja ma arvan, et meil on alati võimalik, toetudes rahvusvahelisele õigusele, nõuda tagasi neid maid, mis on meie käest ära läinud. Kui Venemaa lööb tõesti ukse kinni ja keeldub meiega piiriküsimustes läbirääkimisi pidamast, siis ei ole ka midagi katki. See võib ju jääda sajandite probleemiks, et Eestimaa üks osa on Venemaa poolt okupeeritud, ja me võime kogu aeg pöörduda rahvusvahelise üldsuse poole, et meie maad on okupeeritud. Kuna Venemaa on Eesti Vabariiki tunnustanud, siis ta ju arvestab teda riigina ja need piirid, mis meil praegu on olemas, kehtivad ikka igal juhul. Ülejäänus võtame seisukoha, et kui nende maa-alade tagastamise üle läbirääkimisi ei peeta, on need okupeeritud alad, ja me käitume kogu aeg lähtudes sellest.

Mulle on täiesti mõistmatud need hirmud, mida siin praegu ette tuuakse. Tänan.

Juhataja! Aitäh. Hr.Linnart Mäll, palun.

L.Mäll! Lugupeetud juhataja, lugupeetud assambleeliikmed! Ma alustaksin sealt, kus hr.Seppa lõpetas. Hr.Seppa ütles, et talle on need hirmud täiesti arusaamatud. Mulle on need väga arusaadavad ja nende hirmude tõttu ei tahaks ausalt öeldes ka mina 1920.a. rahulepingut põhiseaduses nimetada, sest mina olen seisukohal, et Eesti piir käib vastu Hiina müüri, aga seda me nagu-nii kunagi ei saavuta. Olgu sellega nüüd naljaosa läbi, aga ma arvan teiselt poolt jälle, et me ei tohi karta, et Venemaa ei hakka meiega läbirääkimisi pidama ja et me ei suuda läbirääkimisi pidada. Ma arvan, et hirm on täpselt sama vähe põhjendatud kui hirm selle ees, et me tahame Hiina müürini välja jõuda. Mõlemad tunduvad mulle koomilised hirmud, mõlemad tunduvad mulle täiesti loogilise põhjendusega esitatud hirmud. Meil peab olema trump käes, et meie piir on seal, kus Tartu rahuleping on selle ette näinud, ja sel teel me saame ka, ma usun, hakata midagi dikteerima. Me ei tohi enne läbirääkimisi anda käest ära mitte midagi, mis meile kuulub, me ei tohi oma tundeid niisama lauale visata, sest muidu me ei saa mitte midagi. Ja mis puutub rahvusvahelisse kogemusse, siis ma tahaks öelda, et Saksamaa Liitvabariik on alati Saksa DV-d oma osaks ja Saksa DV kodanikke oma kodanikeks pi-

danud. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Hr.Talve, palun.

Hr.J.-K.Talve: Kõigepealt ma tahaksin natuke vastu vaielda argumendile, nagu oleks see Eesti riigiametnik, kes asub läbirääkimisi pidama esialgse sõnastuse kehtides rohkem süüdi riigireetmises kui see, kes teeb seda alternatiivi kehtides. Piir on täpselt üks ja sama, täpselt samas geograafilises kohas, nii et see argument on minu meelest tühine. Lisaks tahaksin natuke vastu vaielda kolleeg Tarandile. On täiesti vaieldamatu, et piirid Baltikumis ja Eesti idapiir on läinud mitmest kohast, aga faktiks jääb ikkagi see, et Tartu rahu piir on ainuke idapiir, mille üle eestlased ise on venelastega lepingu sõlminud. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Hr.Erm, palun, teie sõnavõtt.

A.Erm: Lugupeetud assambleeliikmed! Ma tahtsin juhtida tähelepanu sellele, et niipalju kui mina tean, ei olnud ka Saksamaa Liitvabariigi põhiseaduses kunagi fikseeritud seda piiri, mis käis kahe Saksamaa vahelt. See olukord kestis väga pikka aega, kuid lõpuks tuli välja, et otsus oli täiesti mõistlik, sest seal oli ju ikkagi üks maa ja üks rahvas. Selles mõttes ei tasu ka meil Tartu rahu väljapukseerimisega põhiseadusest kiirustada. See on siiski üks põhilisi Eesti Vabariigi taastamise aluseid ja ma ei ole ilmselt mitte esimene ega viimane, kes seda rõhutab, et läbirääkimistel Venemaaga on see argument, millest me ei saa loo-

buda. Ja selleks, et argument oleks piisavalt tugev, peab see olema põhiseaduses. Ma tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu. Pr.Hänni, palun.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! Tartu rahuleping kehtib õiguslikult 1920.aasta 2.veebruariast. Ta on kehtinud kogu aeg, vaatamata sellele, et ta ei olnud kirjas meie varasemates põhiseadustes. Mis on siis nõud muutunud, et me nii kramplikult püüame ühte konkreetset lepingut põhiseadusesse sisse kirjutada? Ma saan aru, et muutunud on see, et me enam ei usalda oma poliitikut. Me tahame nendele nii-öelda kirve pea kohale riputada, et nad mingil juhul ei teeks mingeid kompromisse, sest kui me loeme paragrahvi 123, siis on siin ju kirjas: Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Järelikult ei saa tõepoolest alustada mingisuguseidki piiriläbirääkimisi, ilma et me ei satuks vastuolusse põhiseadusega. Kui praegu oletatakse, et kõigele vaatamata me ikkagi alustame neid läbirääkimisi, siis me eeldame, et me ei kavatsegi oma põhiseadust täita. Sellepärast ma küll sooviksin, et me jätaksime oma poliitilised emotsioonid kõrvale, võtaksime olukorda kainelt ja sätestaksime tõepoolest rakendusotsuses veel kord, kus on Eesti Vabariigi piir, et see oleks kõigile selge, aga ei koormaks oma põhiseadust vastuoluga, mida me ületada ei suuda. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Kas hr.Tarandil on veel öelda midagi, mida

seni öeldud ei ole? Palun.

A. Tarand: Hr. juhataja, kõigepealt on mul siin üks üldine arusaam elust. Minu meelest on nii, et häälekalt tõestab seda, et ta mitte midagi ei karda, ainult see, kes pidevalt midagi kardab. Ja kui ma näüd hr. Rumessenist õigesti aru sain, siis on asi nii, et Tartu rahuga määratud piir on ainuvõimalik ja nagunii täiesti kindel, selle üle eriti midagi rääkida ei ole. Seda vähem on põhjust fikseerida seda põhiseaduses, nagu me iseenesest mõisteta- vaid asju seal üleüldse ei fikseeri. Me ei kirjuta ju näiteks niisugust asja, et ex oriente lux. Kuna eksisteerib siiski kaht- lusi, mida siin ka täna on väljendatud, kas Venemaa Leninit ja Tartu rahu jne. tunnistada tahab, siis oleks ikkagi targem jätta see tööpoolest põhiseadusest välja. Jätaksime küsimuse, millisele kompromissile minna, mida Tartu rahu piirist ära anda või mida juurde taotleda meie läbirääkijate hr. Velliste ja teiste õlga- dele. Aitäh.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, kõige parem on panna muidugi ülesandeid nende õlgadele, keda momendil siin saalis ei ole. Ühtlasi on aga sõnavõttud sellega lõppenud ja paraku hr. Velliste sõna võtta ei saa, sest ta ei ole kohale jõudnud. Meil aga tuleb hääletada. Teeme veel kord kohaloleku kontroll ja seejärel ot- sustame. Kohaloleku kontroll, palun. Meid on 31. Kes on selle poolt, et paragrahvis 122 asendada olemasolev tekst alternatiivi-

ga? Kes on paragrahvis 122 alternatiivi poolt? Hääletame. Alternatiivi poolt on 12 ja vastu 16. Assamblee on langetanud lõpliku otsuse, et paragrahvi 122 jääb senine tekst, alternatiiv on tagasi lükatud.

Viimased alternatiivid on lk.27. Need alternatiivid puudutavad põhiseaduse 15.peatükki, kõigepealt paragrahv 161. Me oleme selle küsimuse juba lahendanud ja seetõttu on ettepanek paragrahvis 161 alternatiiv maha tõmmata. Samas peatükis on ka teine alternatiiv, see on paragrahvis 162. Alternatiivi tekstis on üks eksitav viga. Ilmselt trükivea tõttu on siin viide paragrahvile 57, arvatavasti peaks õige viide olema paragrahvile 56. Sõna saab hr.Peet Kask. Palun, paragrahv 162.

P.Kaski Austatud kollegid, küsimus on selles, kas rahvas saab 3.peatükki muuta ainult rahvahääletusel või üldkorras. Pärast meie eilset kõige olulisemat hääletust, mille järel on selge, et presidendi valib Riigikogu ja 3.peatükis on rahvavõimu teostamise kanalite hulgast välja jäänud presidendi valimine, on 3.peatüki väljajätmine sellist loetelust, mida saab muuta ainult rahvahääletusel eriti otstarbekas. Ei ole mõtet nõutada rahvalt luba näiteks selleks, kui me tulevikus, 10, 20 või 70 aasta pärast nagu soomlased Riigikogus otsustame, et edaspidi hakkab presidendi valima rahvas. Nii arvasid kõik III ja IV toimkonna liiget, kes eile ühisistungist osa võtsid, üksmeelselt. Seega toetan

alternatiivi. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Hr. Adams, palun.

J. Adams: "Rahvas" on jäänud praegu põhiseaduse kõige lühemaks peatükiks. Esimene paragrahv on riigivõimu teostamise viisi kohta. Tulevikus võib siin probleem olla see, et põhiseadust muudetakse nii, et tahetakse rahvahääletus üldse ära jätta või teha riigipea otsevalimine. Järgmises paragrahvis võib küsimuse alla tulla valimisõiguse iga. Viimane paragrahv on üldnorm, mille muutmist ei paista nagu üldse olevat mõistlik ette võtta. Me peame langetama otsuse, kuidas me hindame seda, et sellist asja nagu võimalik rahvahääletuse institutsiooni ärakaotamine või siis presidendi otsevalimise sisseseadmine saaks teha parlamendi otsusega. Need kõik on aga nii kaugel tuleviku küsimused, et siin võiks ju põhimõtteliselt lugeda mõlemad variandid peaaegu sama heaks.

Juhataja: Sõnavõtjad on andnud kaks arvamust. On toetatud alternatiivi ja härra Adams pidas samaväärseks mõlemat varianti. Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Ei ole. Asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt paragrahvis 162 esitatud alternatiivile jätta paragrahv 162 tekstist välja III peatükk "Rahvas". Hääletame. Poolt 15, vastu 5. Assamblee on langetanud otsuse, et paragrahv 162 jäetakse tekstist välja III peatükk "Rahvas". Seega saab ainult rahvahääletusega muuta põhiseaduse I peatükki "Üld-

sätteid" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise". Nüüd on meil võimalik pöörduda tagasi paragrahv 80 juurde. Selle kohta on kaks toimkonda esitanud meile uue redaktsiooni, mis peaks ka kõigil käes olema. Kas selles küsimuses võtab uuesti sõna proua Hänni või härra Kask? Palun, proua Hänni.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! Kahtlemata näitab paragrahv 80 teksti praegune arutelu seda, et meie töö on mõnevõrra rabe. Me jõuame nii tähtsa küsimuse sisulise aruteluni alles siis, kui me peaksime juba otsad kokku tõmbama. Kuid praegu on teie ees tekst, mis on sündinud meie riigipea valimise korra kohta avaldatud mõtete ja kahtluste valguses. Praegu toimub riigivanema või riigipea valimine kahel erineval viisil. Juhul kui Riigikogu ei suuda valida kolmes hääletusvoorus oma koosseisu 2/3 häälteenamusega vabariigi presidenti, tuleb kasutusele teine presidendi valimise viis, kus Riigikogu liikmetele tulevad lisaks omavalitsuste volikogude esindajad. Seejuures on määratud, et iga omavalitsuse volikogu valib valimiskokku ühe esindaja. Niisuguse skeemi väljatöötamisel lähtuti eesmärgist, et valitav vabariigi president oleks konsensuskandidaat. See tähendab, et Riigikogu jaoks jääb igal juhul kehtima 2/3 koosseisu häälteenamuse nõue. Juhul kui Riigikogu sellist kandidaati ise leida ei suuda, viib teine valimisviis riigipea valimise palju laiemale alusele, mis igal juhul võimaldab valida kandidaadi, kes peaks olema ühiskonna

poolt aktsepteeritud kui konsensuskandidaat. Läbi on töötatud ka see viis, kuidas peaks toimuma presidendi valimine valijakogu poolt. Nõutakse, et valituks osutub kandidaat, kes saab hääletamisest osavõtnute häälteenamuse, ja kui esimeses voorus sellist kandidaati ei leita, siis korraldatakse samas ka teine hääletusvoor. Hinnangud näitavad, et selline valimisviis, juhul kui Riigikogu tõepoolest ei suuda vabariigi presidenti valida, võtab küll rohkem aega (üle ühe kuu), kuid siiski valitakse president mõistliku aja jooksul ja tähtis on see, et ta kindlasti valitakse. Nii et ma soovitan avada arutelu praegu teile väljajagatud redaktsiooni üle, kuid samal ajal võib kõrval võrdluseks silmas pidada ka seda redaktsiooni, mis oli välja pakutud teile kättejagatud eelnõus. Aitäh.

Juhataja: Proua Hänni, suur tänu, kuid üks küsimus meil käesoleva teksti kohta. Kas kõigis kolmes voorus on tegemist koosseisu 2/3-lise enamusega?

L. Hänni: Jah, seda ütleb üldnorm: valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab riigikogu koosseisu 2/3-lise enamuse. Ja see kehtib loomulikult kõigi voorude kohta.

Juhataja: See on esimene põhiline erinevus eelmise tekstiga võrreldes ja teine erinevus peaks seisnema selles, et Riigikogu juhatajal tekitab teatud juhtudel võimalus kutsuda ühe kuu jooksul presidendi valimiseks kokku valimiskogu. Kas on nii?

L.Hänni: Seejuures on ka täpsemini sätestatud, mida valimiskogu endast kujutab. Tema moodustamise alused on põhiseaduses sätestatud, küll aga peab vabariigi presidendi valimise täpsema korra sätestama seadus.

Juhataja: Suur tänu. Kas proua Hännile on küsimus?

L.Hänni: Ühele asjale ma juhiksin veel tähelepanu. Kui te mäletate, siis meie arutelu käigus jäeti ka vahepeal peatuma valijakogule. Üks vastuväide oli siis, et sinna võiksid saada valitud ka mittekodanikud, mistõttu riigipead ei vali enam ainult kodanikud. Seetõttu on tehtud täpsustus, et iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskokku ühe esindaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Juhataja: Aitäh, proua Hänni. Kas härra Runnel soovib sõna võtta või küsimust esitada? Palun, härra Runnel.

H.Runnel: Lugupeetud ettekandja, kui olla natuke noriv, siis me julgeksin küsida, et kui valimiskogu ka teises voorus ei suuda otsustada, kas siis järgneb veel mingisugune retsept? Kõige vanem saab või midagi muud sellist?

L.Hänni: Võimalus on, et kui näiteks 2 kandidaati saavad võrdse arvu hääli, et siis tuleb tõepoolest seaduslikult sätestada, kes osutub valituks. Aga ma arvan, et kusagil me võime tõmmata piiri, öelda, et siitsaadik on valimise kord põhiseaduse küsimus, põhimõttelised küsimused peaks lahendama põhiseadus ja

teatud tasemest alamal seisvad küsimused võiks jätta teiste seaduste lahendamata.

Juhataja: Sellele vist juhib meie tähelepanu ka uue redaktsiooni viimane lõik. Aitäh veel kord, proua Hänni. Härra Adams, palun.

J. Adams: See paragrahv on tõenäoliselt üks põhiseaduse pikemaid ja võib-olla esimesel lugemisel raskelt taibatav. Lihtsale lugejale kindlasti. Aga minu arvates on välja pakutud lahendus täiesti mõistlik ja samal ajal on sel vähemalt kahes suunas arukas kompromiss. Ma kutsuksin üles seda toetama ühe reservatsiooniga. Nimelt tahab paragrahvi teine osa, s.t. see, mis toob sisse valimiskogu, ehk veel lihvida. Mulle tuleb praegu pähe näiteks niisugune asi, et võib-olla ühe esindaja ette kirjutada sõna "vähemalt". Võib ju arvata, et eri suurusega omavalitsusüksuste vahel tekib vaidlusi, kui palju nad esindajaid saadavad, ja seepärast võiks valimiskogu käsitlevat osa veel detailiseerida.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, kas meil on võimalik teha otsustus järgmiste reeglite järgi? Paragrahv 80 uus redaktsioon toob sisse kaks väga tähtsat uut põhimõtet. Esimene neist on see, et presidendi valib parlament koosseisu 2/3-lise enamusega. Ja teine väga tähtis uus põhimõte on see, et kui parlament ei saa oma tööga hakkama, siis teatud tingimustel jätkab tema tööd moodustatav valimiskogu. Need on kaks tähtsat uut mõ-

tet. Kas meil on võimalik hääletada, kas me toetame neid põhimõtteid? Kui selgub, et me neid toetame, siis on redaktsiooni-toimkonnal võimalik jätkata paragrahv 80 lihvimist ja järgmise nädala lõpul saame langetada lõppotsuse. Kui aga ühte või teist nendest põhimõtetest ei toetata, siis tuleb meil jätkata otsimist. Palun, kas me võiksime selle hääletuse läbi viia, selgitamiseks, kas Assamblee on kahe põhimõtteliselt uue alusega päri? Palun veel kord kohaloleku kontroll. Kohal on 29 assambleeliiget. Esimene küsimus, mida me hääletame paragrahv 80 kohta: kes on selle poolt, et viia sisse nõue, mille kohaselt vabariigi presidendi valib Riigikogu koosseisu 2/3-lise enamusega? Poolt 26, vastu ei olda, erapooletu 1. Seda põhimõtet toetati.

Teine põhiline erinevus: paragrahv 80 sätestab juhu, kui parlament oma tööga hakkama ei saa. Sisuks on see, et siis moodustatakse valimiskogu. Kes on selle poolt, et paragrahv 80 uues redaktsioonis sätestatud tingimustel moodustataks presidendi valimiseks valimiskogu? Hääletame. Poolt 27, vastu 1. Seega on Assamblee otsustanud toetada põhimõtet, mille kohaselt paragrahv 80 uues redaktsioonis sätestatud tingimustel moodustatakse presidendi valimiseks valimiskogu. Täna.

Kui proua Liia Hänni ja härra Peet Kask on sellega nõus, siis on juhatusel ettepanek paragrahv 80 sellise tekstiga, nagu see praegu meie ees on, siiski mitte veel hääletamisele panna.

Lihvida tuleks eriti selle paragrahvi teist poolt. Täna.

Oleme suutnud läbi vaadata kõik alternatiivvariandid. Me saame jätkata oma tööd apellatsioonide läbiarutamise ja otsuste vastuvõtmisega tõstatatud küsimustes. On ettepanek, et laekunud apellatsioonide tutvustamiseks saab kõigepealt sõna redaktsiooni-toimkond ja seejärel toimkond, kes on apellatsiooni esitanud. Palun kõnepulti pr. Liia Hänni.

L. Hänni: Lugupeetud juhatus, austatud kolleegid! Peab üt-
lema, et põhiseaduse eelnõu teksti kohta õnneks ei laekunud väga palju apellatsioone. I toimkonnalt on neid 2, kusjuures pakutakse välja ka teatud uus redaktsioon teise peatüki tekstile. On re-
daktsioonilisi täiendusettepanekuid, mida ei saa päris apellat-
sioonina võtta. III teematoimkonnalt on laekunud apellatsioon pa-
ragrahv 97 lg.4 väljajätmise kohta. Veel täna laekusid ettepane-
kud härradelt Ermilt ja Adamsilt, kuid me peame kõigepealt otsus-
tama, kuidas me nendesse suhtume. Seal on mõned ettepanekud teise
peatüki kohta. Oleks hea, kui selles suhtes ütleks oma arvamuse
II teematoimkond, ja siis me saaksime paragrahvide kaupa otsusta-
ma hakata.

Juhataja: Meil on siiski selline ettepanek, et alustame
apellatsioonide läbivaatamisest, siis teeme pisikese vaheaja, et
II toimkond saaks vastu võtta oma otsuse nende küsimustes, mis
assambleeliikmed on tõstatanud ja pärast vaheaga saame tõenäoli-

selt oma tänase töö lõpetada. Nüüd aga need apellatsioonid, mis on tulnud teematoimkondadelt. Palun.

L.Hänni: I teematoimkonnalt on laekunud apellatsioon põhiseaduse eelnõu preambula kohta. Apellatsiooni sisu on, et sõnastada preambula 3.lõik järgmiselt: "...mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele". Seega on ettepanek taastada põhiseaduse eelnõu endine tekst. Ma tuletan veel meelde, et selle paranduse tegi redaktsioonitoimkond ekspertide ettepanekul, kusjuures ekspertide ettepanekut toetas redaktsioonitoimkonna enamus. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. I toimkond, hr.Salum, palun kõnepulti.

V.Salum: Austust vääriv põhiseaduse Põhiseaduslik Assamblee! I toimkonna nimel tahan kõigepealt avaldada tänu ja tunnustust redaktsioonitoimkonnale nähtud vaeva ja visaduse eest põhiseaduse eelnõu kõikvõimalike täienduste ja ettepanekute arvestamisel. Eriline tänu pr.Hännile, kes suutis leida preambulale nii geniaalselt lihtsa ja meie lähiajalugu kokkuvõtva lõpulause. Seda Eesti kodanike komiteede ja Eesti Kongressi juriidilist põhialust - rahvas on kõrgeim riigivõimu kandja - on vaja just preambulas rõhutada ja kehtiva põhiseaduse redigeerimisel aluseks võtta. Nii võime uue põhiseaduse põhjal öelda: oleme põhiseaduse Põhiseaduslik Assamblee või kogu liikmed. Nüüd natuke veel preambulast üldiselt. Seda on väga tühiseks peetud, aga kõigil meil on kasulik lugeda professor Peter Häeberle arvamust ja mõtteid preambula

kultuurist ja preambula struktuurist, kus on väga tunnustavalt väljendatud Eesti põhiseaduste preambulate kohta. Sellepärast ongi ettepanek taastada kolmas lõik, kus on sõnad "mis on rajatud vabadusele...". Tähendab, taastada tekst algse kujul. See oleks selle apellatsiooniga kohta kõik. Täna.

Juhataja! Suur tänu. Hr. Hallaste, palun.

I. Hallaste! Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud assambleeliikmed! Arutelu preambula 3. lõigu kohta ei puuduta mitte ainult vormi, vaid tegemist on sisulise põhimõttega. Vabadus on kõige tähtsam omadus, mis üldse ühiskonnast ühiskonna teeb - nii põhjendasid eksperdid ja panid ta seetõttu esimesele kohale. Mina tahaksin aga pühendada tähelepanu just eelkõige tehtud muudatusele. Eelmises tekstis oli sees seadus, nõud on see õigus, millele Eesti riik on rajatud. Kui riik on rajatud seadusele, siis see tähendab, et seaduse all mõeldakse riigi poolt vastuvõetavaid akte. Nendeks aktideks on siis ka inimõigused, mis on fikseeritud põhiseaduses, ja kui riik need annab, siis võib riik need ka ära võtta. Sellest kontseptsioonist on lähtunud tegelikult Nõukogude riik ja on seetõttu erinenud paljudest maailma demokraatlikest riikidest. Õiguse mõiste on laiem. See hõlmab lisaks riigi poolt antud seadusele ka lex naturalise, jumaliku õiguse. Seega, õeldes põhiseaduses, et riik on rajatud õigusele ja mitte seadusele, me tahame tugineda sellele, lähtuda sellest kontseptsioonist, et on

olemas teatud õigused, mis loomulikult kuuluvad kõigile inimestele, sõltumata sellest, milline poliitiline võim parasjagu riiki juhib ja kuidas riigi ülesehitus on korraldatud. Ja seetõttu kutsun ma üles jääma praeguse teksti juurde, kus riik on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Ma tahaksin Vello Salumi tähelepanu juhtida siin sellele, et enne kui redaktsioonitoimkonnas seda küsimust arutati, kuid pärast Eesti Kongressi viimast istungjärku, rääkis sellest küsimusest ka pagulaskiriku assessor, õpetaja Toomas Vaga. Ta ütles, et seadusele rajatud riik võib väga kiiresti ummikusse joosta, kuna need seadused, kui nad ei lähtu jumalikust õigusest, võivad muutuda inimesevaenulikuks. Nii et ka selline põhimõte tuleb fikseerida põhiseaduse preambulas, kui vähegi võimalik on. Mul oli hea meel, et eksperdid tulid sellesama küsimuse juurde nõud õigusfilosoofiliselt ja me jõudisime ühes punktis kokku, kuigi lähtusime võib-olla natuke erinevatest kohtadest. Kutsun üles toetama praegust preambula teksti. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, küllap on meile selge, mille üle vaidlus käib, ja sellepärast on mul palve, kui te seda muidugi aktsepteerite, et kõneks saaks veel sõna vaid hr. Runnel ja sõnavõtuks need kolm meie kolleegi, kes on meie ees tablool: härrad Erm, Salum ja Kask. Palun, kas te lepite sellega? Kõneks on sõna hr. Runnelil. Palun.

H. Runnel: Austatud kolleegid! See on mõneti nõrksirikas vaidlus ja I toimkond, sealhulgas ka Liia Hänni I toimkonna nimel ei julgenud nii väga propageerida seda alternatiivi, mis sisaldaks sõna "seadus". Illar Hallaste põhjendas juristide argumentatsiooni, kuid ma tahan tähelepanu juhtida sellele, et sõna "seadus" oli 1937.a. põhiseaduses. Kui kardetakse siia positsiooni tuua sõna "seadus", siis see kartus on põhjendamatu, sest ka kogu selle teksti pealkiri on "Eesti Vabariigi põhiseadus" ja samal ajal on ka eksperdid ise pidanud teist peatükki tubliks ja tugevaks, kuna seda saab kasutada isegi kohtus. Tähendab, ta on seaduse vääriline. Ja kui öelda, et see riik on rajatud õigusele, siis me võtame ära tulevikuvõimaluse, sest õigusriik on Kanti järgi see, mida inimkond ehitab kogu aeg, mis on üldse lõppeesmärk. Et see vastuolu on väga filosoofiline ja tekst keeruline, siis paluksime I toimkonna nimel usalda siiski seda seadust, eriti kui on olemas ka õigus. Õigluse mõiste võtab enda alla ka kirjutamata seadused, eetika, moraali, kombeõiguse. Mõni jurist võib siin jälle vaielda, see on taas lahknemise koht, aga sõna "seadus" väljajätmine nõrgendaks ka teise peatüki funktsionaalset toimet, mida on siia projekteeritud ja hoolega sisse viidud. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõttud kohalt. Hr. Erm, palun.

A. Erm: Lugupeetud assambleeliikmed! Ma saan muidugi aru, et

kas seal on nõud õigus või seadus, see ilmselt ei mõjuta väga oluliselt seda, kuidas põhiseadus tööle hakkab. Kuid preambula on ikkagi osa, mis on kirjutatud teatud eetilistest ja keelelistest tõekspidamistest lähtudes ja minu meelest on seadusel eesti keeles teatud kindel sisu. Õigusel on kindlasti juristide jaoks sisu, kuid ma kahtlen, et kas iga inimene saab täpselt aru, mida õiguse all mõistetakse, sest ka minul tekib näiteks küsimus, et millisest õigusest on jutt, kas tavaõigusest, rooma õigusest, Andrese ja Pearu õigusest, või kui tahate, siis esimese õõ õigusest. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Hr. Salum, palun.

V. Salum: Kahju, et Illar Hallastet ega ühtegi ekspertjuristi siin ei ole. Mul oli tegelikult küsimus nendele. Kui me kujutame ette, et liiklusmäärustiku koostamisel seatakse esikohale vabadus, et mul on vabadus liikuda kas parema või vasaku kae reegli järgi, milliseks kujuneb siis liiklussegadus? See on sama kui seada põhiseaduses esikohale vabadus ja jätta kõik muu tahapoole. Üldiselt olen selle poolt, et taastada Eesti-aegse põhiseaduse preambula vastav lõik.

Juhataja: Suur tänu. Asume hääletama. Kes on esimese toimkonna poolt esitatud apellatsioonile poolt? Kes on selle poolt, et vastavalt esimese toimkonna apellatsioonile taastada preambula 3. lõikes esialgne tekst? Palun hääletame. Poolt 9, vastu 14. As-

samblee otsustab toetada teksti, mis on meile esitatud.

Proua Liia Hänni, milline on järgmine apellatsioon?

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! Järgmine apellatsioon on samuti laekunud I toimkonnalt ja selle sisuks on viia kodanike määratlemise põhimõtteid tagav paragrahv 8 I peatüki kui riiklikust konstitueeriva üldpeatüki pädevusse. Selgituseks võib öelda, et meie eelnõu 13. detsembri redaktsioonis käsitles kodakondsust paragrahvis 4. Selle paragrahvi kohta tuli väga palju märkusi rahvaarutelul ja samuti ka ekspertide poolt. Põhiline etteheide selle paragrahvi kohta seisnes selles, et ta ei reguleeri piisava täpsusega Eesti kodakondsuse saamist, mistõttu oli vaja paragrahv väga põhjalikult ümber töötada. Praegu on paragrahv 8 tekst tunduvat täpsem, määrab selle, et igal lapsel, kes sünnib Eesti Vabariigi kodanikust, on õigus Eesti kodakondsusele, millega on üheselt sätestatud vereõiguse põhimõte. Ja kuna õigus kodakondsusele on kirja pandud kui inimese subjektiivne õigus, leidsid redaktsioonitoimkond ja eksperdid, et selle sätte kõige sobivam koht on II peatükis, kus loetletud õigused ja vabadused saavad olla kaitstud ka kohtute poolt. Nii et redaktsioonitoimkond toetas selle esialgselt I peatükis oleva sätte üleviimist II peatükki põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste hulka. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu, kas proua Liia Hännile on küsimusi?
Härra Rumesse, kas te tahate sõna võtta või on teil küsimus?

V. Rumessen: Antud momendil on mul lugupeetud ettekandjale küsimus. Mis põhjusel redaktsioonitoimkond jättis siiski fikseerimata üldise põhimõtte, kes on Eesti Vabariigi kodanik? Me rääkisime meie eksperdi Jüri Põlluga, et selline põhimõte oleks võimalik siin siiski sätestada. Praegu on juttu ainult lastest, kellel on õigus saada kodakondsust, aga ei ole öeldud midagi nende inimeste või laste kohta, kes juba on sünnijärgsed kodanikud. Aitäh.

L. Hänni: Lugupeetud härra Rumessen! Praegune formuleering lähtub tõepoolest eeldusest, et Eesti Vabariigi kodanikud on olemas, neid ei ole vaja enam defineerida, ja seetõttu ei saa ma ka õieti aru sellest etteheitest. Arvestades meie viidet 1938. aasta põhiseaduse paragrahvile 1, me lihtsalt eeldame kodakondsuse järjepidevust. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Kas selle apellatsiooni esitaja oli I toimkond? Tänan.

V. Salum: See ei ole elu ja surma küsimus, et siin nii tormitsema hakata. Kuid see apellatsioon lähtus sellest, et me ei pea üldsätteid nii üldiseks tegema, et seal ei ole fikseeritud ei rahva mõiste, ei kodaniku mõiste, ei piiri mõiste. Ja sellepärast me tegime ettepaneku viia Eesti Vabariigi kodanike mingil määral fikseerimine üldsätetesse. Kui seda ei peeta sobivaks, oli meie ettepanek alternatiivina muuta II peatüki pealkirja "Inim- ja ko-

danikuõigused, vabadused ja kohustused". Ka mitmed väliseksperdid ning professor Schneider on viidanud, et need põhiõigused ja vähem tähtsad õigused ei ole just väga selge sõnastus. Rohkem ma ei pea vajalikuks põhjendada.

Juhataja: Suur tänu. Härra Runnel, palun.

sellepärast oleks mõistlik see põhimõte siia tuua. Sest praegune II peatõkk on tõesti ainult subjektiivse õiguse dominandina. Kui seda meie palvet, seda kodanike kui riigielemendi mõistet ei tooda tagasi I peatõkki, siis vähemalt II peatõkis peaks pealkirjas sisalduma see mõiste: kodanike õigused ja inimõigused. Sest see on tagasivaade riigi ajaloolisse algusesse, kus olid määratletud piir, maakonnad ja kodanikkond, tema moodustumine riiklikust aspektist. See ei ole vastuolu, kui me I peatõkki paneme sisse kodanikkonna mõiste riiklikust aspektist. See on vajalik. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu. Niisiis on meil 2 apellatsioonit, mida tuleks hääletada. Ühe sisu on selles, et viia paragrahv 8 tagasi "Õldsätete" koosseisu. Teise ettepaneku sisu on, juhul kui esimest ei rahuldata, muuta teise peatõki pealkirja. Sõna soovib hr. Hallaste.

I. Hallaste: Ma tahaksin juhtida tähelepanu, milles on erinevus, kas see kodanikke puudutav paragrahv on paragrahv 7 või paragrahv 8. Tähendab, kus kohas on see pealkiri - õigused, vabadused ja kohustused. Kas enne seda paragrahvi või pärast seda paragrahvi. Seda tähendab viimane Õldsätete alla. Kui viia ta Õldsätete alla, siis selle paragrahvi muutmise võimalus on ainult rahvahääletuse teel. Kui ta on II peatõkis, siis on tal olemas kohtulik kaitse ja sellisena sobib ta kindlasti II peatõkki paremini, kuna tegemist on

väga konkreetsete õigustega, mille alusel saab iga isik, kellel on õigus kodakondsusele või kelle õigust kodakondsuse suhtes tahetakse mingil moel piirata, kaevata kohtusse. Ja ma kutsun õles toetama seda, et ta jääb edasi II peatüki algusse.

Juhataja: Tänan. Härra Rumessen.

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Ma juhin siiski meie kõigi tähelepanu sellele, et minu meelest see üldine kodakondsuse omandamise printsiip ei ole siin piisavalt fikseeritud. Ja see argument, et mida praegu lugupeetud Liia Hänni nagu esitas, mind isiklikult kõll ei veennud. Mul on ettepanek, kas me ei peaks siiski kaaluma ja härra Jüri Põld sugugi ei välistanud seda vajadust, et lisada paragrahv 8 ette veel üks lõige umbes sellises sõnastuses, et iga inimene, kelle mõlemad vanemad on sünnijärgsed Eesti Vabariigi kodanikud, on Eesti Vabariigi kodanikud. Vastasel korral on see põhimõte meil põhiseaduses fikseerimata. Aitäh.

Juhataja: Kas härra Rumessen soovib midagi öelda ka selle kohta, kas paragrahv 8 viia I peatüki koosseisu või mitte?

V. Rumessen: Jah, ma olen praegu kahevahel. Põhimõtteliselt ma saan aru nendest argumentidest, mis sunniksid seda viima I peatükki, et ta on riikluse konstitueerimise üks oluline element. Samal ajal mind teeb praegu veid valvsaks see, et sellisel juhul ei ole tal kohtulikku kaitset, mis

kehtib ainult II peatöki paragrahvide kohta. Aitäh.

A.Erm: Lugupeetud assambleeliikmed! See paragrahv 8 II peatöki üldiselt on väga hästi lahti kirjutatud ja tagab tõesti nende õiguste kohtuliku kaitse. Kuid põhimõtte peaks olema minu meelest sätestatud ka I peatöki. Ja ma näeks ühe niisuguse kompromissina sellist võimalust, et I peatöki oleks ühelauseliselt (näiteks eelmine variant paragrahv 4) määratletud see asi kasvõi näiteks sellise sõnastusega, et Eesti kodanikuks saadakse sündimisega Eesti kodanikuks või hilisema seadusliku toiminguga. Ja kõik. Kõik olejäänud võiks olla II peatöki edasi. Tänan.

H.Runnel: Ma paluksin mõelda selle võimaluse peale, et selle küsimuse lahendamiseks võiks võtta natuke ajapikendust ja lahendada see asi nii: mitte tõsta paragrahv 8 II peatökist üleni tagasi I peatökki, vaid dubleerida I peatöki stiilis umbes nii nagu see viimane ettepanek oli.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et meie hulgas kas pole üldse neid või on mõni üksik, kes poleks nõus põhiseaduse eelnõu tegema paremaks. Põhiseaduse eelnõu paremaks teha on üks võimalus: tuleb teha selleks konkreetne tekstiline ettepanek. Proua Liia Hänni, palun ette lugeda, milline on I toimkonna apellatsioonis esitatud ettepanek.

L. Hänni: Apellatsioonis on kirjas järgmine tekst: "Viia paragrahv 8 kui kodanike määratlemise põhimõtteid tagav I peatõkki kui riiklust konstitueeriva Üldpeatõki pädevusse". Selline on kirjalikult laekunud ettepanek, kuid ma sain aru, et härra Runnel otsib siin veel mingit teist lahendust.

Juhataja: Suur tänu. Kas meil on võimalik antud olukor-
da lahendada selliselt, et me kõigepealt hääletame seda apellatsiooni, mis on olemas? Kui me aga peame vajalikuks tulla selle küsimuse juurde tagasi näiteks sellel alusel, nagu pani ette härra Runnel (ma loodan, et ta oma ettepaneku esitab ka kirjalikult), siis Assamblee otsusel me tuleme selle küsimuse juurde tagasi. Me oleme ka kokku leppinud, et apellatsioonid arutatakse läbi ja hääletatakse, sellel põh-
jusel on vaja hääletada apellatsiooni, mis esitati I toim-
konna poolt ja mis proua Liia Hänni poolt ette loeti. Lugu-
peetud kolleegid, kas on võimalik piirduda samas küsimuses veel kahe sõnavõtuga? Härra Talve, palun.

J.-K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et härra Ermi poolt pakutud lahendus oleks võib-olla kõige optimaal-
sem, aga mul torkas silma üks küsimus seoses 1938. aasta kodakondsuse seadusega. Mul ei ole selle teksti kaasas. Selle järgi minu arust laps, kelle isa on Eesti Vabariigi kodanik, saab automaatselt Eesti Vabariigi kodakondsuse, mitte nagu paragrahv 8 lg.1 ütleb, et tal on ainult õigus

sellele. Ma ei tea, kas siin on mõeldud kitsendada 1938.aasta põhiseaduse kodanikeringi.

Juhataja: Suur tänu. Siiski olen ma sunnitud kõiki kolleege palume jääda alati arutatava objekti käsitlemise juurde. Antud juhul me asusime arutama uut teemat, mis ei ole vahetus seoses I toimkonna poolt esitatud apellatsiooniga.

V.Rumessen: Lugupeetud juhataja! Mul on teile küsimus. Juhul kui Assamblee praegu hääletab maha I toimkonna apellatsiooni, kas meil on võimalus seejärel kohe panna hääletamisele, et härra Ermi sõnastuses I peatõkis sätestada kodakondsuse üldpõhimõtte. Kas see on reglemendi järgi kohe võimalik?

Juhataja: Härra Rumessen, kui vähegi võimalik, siis peaksime hoiduma ühe või teise asja väljaõeldud mõtte hääletamisest põhiseaduse eelnõusse, mille kallal me oleme tööd teinud vist 5 kuud juba. Kõll on aga võimalik see, et antud ettepanek arutatakse läbi I toimkonna poolt ja redaktsiooni-toimkonna poolt, ja seejärel me veel kord kaalume, kuidas talitada. Reglemendis on fikseeritud põhimõtte, mille järgi praeguses töötapis me peaksime toetuma ainult teematoimkondades läbiarutatud ettepanekutele. Seega teeb juhatus ettepaneku hääletada kõigepealt apellatsiooni, mille esitas I toimkond, kui toimkond seda tagasi ei võta. Ja kui meil on vajalik tulla sama temaatika juurde tagasi, teha seda kor-

ras, milles me oleme kokku leppinud, s.o. teematoimkondade kaudu.

V. Rumessen: Las nad võtavad selle ise maha.

V. Salum: Me võtame oma apellatsioonid tagasi ja töötleme seda esimest paragrahvi, nii nagu siin ettepanekud olid. Redaktsioonitoimkond ja I toimkond annavad uue sõnastuse.

Juhataja: Härra Salum, palun, kas sellest praegusest avaldusest on võimalik aru saada nii, et paragrahv 8 selles mahus, nagu ta on esitatud II peatükis, jääb II peatükki, või see vaidlustatakse?

V. Salum: Ei vaidlustata.

Juhataja: Täna. Lugupeetud assambleeliikmed! Me oleme teinud tööd 7 tundi, kuid selle aja sisse mahub ka lõuna ja see tõine vaheaeg, mida kasutaksid eeskätt kolm toimkonda. Palun, kas teie on valmisolekut jätkata tööd, sest juhatuse arvates on meil võimalik täna läbi arutada ka apellatsioonid. Võimalik, et ainult üks või kaks küsimust neist, mis on apellatsioonide käigus tõstatatud, jääksid järgmise nädala lõppu. Juhatuse on kokku leppinud nn. 16.peatüki toimkonnaga selliselt, et täna jagatakse teile välja selle peatüki uus redaktsioon. Ma loodan, et see on kõigil laual. Meil oleks võimalik see läbi mõelda, vajadusel esitada oma ettepanekud, märkused 16.peatüki toimkonnale või redaktsioonitoimkonnale. 16.peatüki toimkond kasutaks järgmise nädala algust selleks, et teha koostööd ekspertidega, mida paraku tõhusalt senini

ei ole toimunud. Ja me saaksime tuleva nädala lõpus võtta vastu lõplikud otsustused ka 16.peatöki suhtes. Palune, kas te olete valmis töötama ka pärast vaheaega, et selleks korraks Assamblee töö täna lõpetada? Homme ja ülehomme oleksid puhkepäevad ja me koguneme uuesti järgmise nädala reedel. Nii nagu näeb ette meie reglement. Palun, kas see juhatusettepanek on aktsepteeritav? Võtame teie vaikimist nõusolekuna, juhatus teeb vaheaja 20 minutiks. Palun, üks hetk veel. II toimkonnal koguneda selleks, et vaadata läbi meie kolleegide Adamsi, Arjukese, Ermi, Niitsoo ja Pärnaste ettepanekud. Need ettepanekud (välja arvatud üks) käsitlevad kõik II toimkonna töömaid. Ma palun, et II toimkond teeks selle 20 minuti sees korraks oma koosoleku. Härra Rumessen, kas te soovite sõna? Vaheaeg 20 minutit. Kohtume taas kell 18.45.

V a h e a e g

Juhataja: Vaheaeg on lõppenud. Palun, kohaloleku kontroll. Kohal on 27. Lugupeetud kolleegid! Palun varuda kannatust veel umbes 45 minutiks. Me katsume lõpetada kell 19.30 ja lõpetada nii, et meil oleks võimalik kokku tulla nädala pärast, reedel.

Järjekord peaks olema II peatöki küsimuste käes, kuid mul on arvamus, et me võiksime kõigepealt käsitleda neid apellatsioonide, mis tulid toimkondade kaudu. Siis vaatame neid II peatöki küsimusi, mis laekusid mitmelt meie kolleegilt ja mis vaadati vaheajal läbi II toimkonna poolt. Proua Liia Hänni, palun kõnepulti. Jätkame teematoimkondade apellatsioonide läbiarutamist ja otsuste vastuvõtmist.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! II toimkonnalt laekus apellatsioon paragrahv 23 suhtes. Õieti ei olegi see apellatsioon, vaid täienduseettepanek, mis seisneb selles, et paragrahv 3 tuleks täiendada 3.lõikega, mis kõlaks järgmiselt: "Kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ja karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on lõplikult süüdi- või õigeks mõistetud." See ettepanek, niipalju kui ma jõudsin rääkida härra Jõri Põlluga, kes oli põhiliselt II peatöki eksperdiks, on vastuvõetav. Seetõttu ma arvan ka, et redaktsioonitoimkonna poolt ei tule takistusi, et see lõik lisada paragrahvi 23. Aga kui on otstarbekas see küsimus läbi hääletada, siis võib seda muidugi ka teha.

Juhataja: Kuivõrd on tegemist lisandusega, mida me ei ole arutanud ega otsustanud, kuid milles on õhel meelel nii redaktsioonitoimkond kui eksperdid, kas meil on vajalik pidada läbirääkimisi või piisab hääletamisest. Palun, kes soovib sõna? Sõnavõtusoove ei ole. Panen hääletamisele ettepaneku, mille teile kandis ette proua Liia Hänni. Kas on

selle ettepaneku poolt, et täiendada paragrahvi 23 lõikega 3, mille teksti luges teile ette proua Liia Hänni? Hääletame. Poolt 24, vastu ja erapooletuid ei ole. Assamblee on otsustanud täiendada paragrahvi 23 3.lõikega, mis algab sõnadega - kedagi ei tohi teist korda jne.

Proua Liia Hänni, palun jälle kõnetooli ja jätkame toimkondade apellatsioonide läbivaatamist.

L.Hänni: Apellatsioon on laekunud III toimkonnalt ja puudutab paragrahvi 97 lõiget 4. See on uus lõige, mis on lisandunud meie 13.detsembri eelnõule. Lõige sai sisse viidud ekspertide ja redaktsioonitoimkonna ühise otsuse alusel. Selle lõike sisuks on õiguse andmine vabariigi presidendile 3 päeva jooksul valitsuse ettepanekul kuulutada välja Riigikogu erakorralised valimised, peale seda kui Riigikogu on avaldanud valitsusele või peaministrile umbusaldust. Mis oli sellise sätte lisamise põhjus? Üldsätetes me formuleerisime põhimõtte, et Eesti Vabariigis peab Riigikogu, vabariigi presidendi, vabariigi valitsusele ja kohtute tegevus olema korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel. Ekspertide üks põhiline etteheide meie eelnõu eelnevale redaktsioonile on see, et meie mehhanism ei taga seda pöstitatud eesmärki. Ei ole tagatud ei võimude lahusus ega tasakaalustatus, ja seda just eriti valitsuse ja Riigikogu suhetes, kus domineeris Riigikogu. Ja et sellist tasakaalu, oligi sisse viidud paragrahvi 97 lõige 4, mis valitsusvõimule

annab piisava iseseisvuse, juhul kui on tekkinud konflikt valitsuse ja Riigikogu vahel. Nimelt võib Riigikogu põhjendamatult ja ilma rahvapoolse selge toetuseta minna umbusaldusotsuse teele, kui valitsusel puudub võimalus omalt poolt võtta ette Riigikogu vastu mingeid protseduure. Juhul kui valitsusele on antud õigus Riigikogu valimised esile kutsuda, peab Riigikogu igal juhul umbusalduse avalduse algatamisel ja selle hääletamisel arvestama, et vahekohtunikuks valitsuse ja Riigikogu vahel võib saada rahvas, juhul kui valitsus tellib ennetähtaegsed või erakorralised valimised. See annab ka rahvale suurema otsustusõiguse, kui oli meie senises eelnõus. Ja lubab jagada vastutust võrdselt valitsuse ja Riigikogu vahel vabariigi poliitika teostamise eest. Selline tasakaalumehhanism on olemas väga paljude maade põhiseadustes. Ta puudub näiteks Norra põhiseaduses, kuid nagu ma olen rääkinud Norra parlamendiliikmetega, tunnevad nad ise puudust sellise mehhanismi üle, kuna poliitilise vastutuse jätmine ainult parlamendile kogu poliitika eest võib osutada ka parlamendile liige koormavaks. Nii et paragrahv 97 lõike 4 lisamine tulenes soovist tasakaalustada täidesaatev ja seadusandlik võim. Tahaks loota, et käesolev arutelu selle sätte lisamise ümber ehk kinnitab seda seisukohta.

Juhataja: Suur tänu. Esimesena saab kõneks sõna härra Hallaste, palun.

I.Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Tegemist on III teematoimkonna apellatsiooniga, kusjuures III toimkonnas ei olnud kõiki liikmeid kohal, kui see apellatsioon esitati, kuid nendest, kes kohal olid, oli enamus selle poolt, et jätta paragrahv 97 4.lõik välja. Redaktsioonitoimkonnas seda kõsimust arutades selgus, miks ta siia sisse öldse tuli. Põhjus oli see, et valitsuse moodustamise korra juures on pandud piir 60 päeva, mille jooksul tuleb moodustada valitsus ja kui seda ei tehta, siis sellisel juhul kuulutatakse välja Riigikogu erakorralised valimised. Selline säte paragrahv 97 lg.4 võimaldab kaitset selle eest, et Riigikogu ei nimetaks ametisse õhel hetkel enne selle 60 päeva kukkumist valitsust, kes tegelikult Riigikogu usaldust ei oma ja kellele kohe avaldatakse umbusaldust, selleks et võiks uuesti jätkata läbirääkimisi ja diskussioone uue valitsuse moodustamiseks. See on asja positiivne kõlg. Teiselt poolt võib tekkida aga olukord, kus valitsus on pikka aega ametis olnud, ei ole näiteks seadusi täitnud, kõll on aga suutnud populistlikult jätta väga hea mulje rahvale, ja kui sellisel juhul kasutatakse taolist mehhanismi, siis ei oleks see õiglane. Muidugi, kui lg.4 jätab lõpliku otsustamise õiguse vabariigi presidendile. Kuid kas meil praegusel ajal oleks selline säte ikkagi vajalik. Nõud tuleb lihtsalt as-

sambleeliikmetel langetada otsus, kumb oht on suurem. Kas see, et valitsuse moodustamisega ei saada hakkama 60 päeva jooksul ja siis tehakse mingi parlamendisise käik selleks, et panna mingi pseudovalitsus pukki, kes kohe varsti maha võetakse? Sellisel juhul oleks paragrahvi 97 lg.4 vaja. Või on suurem oht, et mingi valitsus, kellel parlamendi usaldust ei ole, ja õigustatult ei ole, et see võiks tellida välja valimised ning tegelikult selle kaudu pikendada oma ametisolekut, sest uut valitsust tegelikult ei moodustata, vaid seesama valitsus, kes usalduskõsimuse tellib, saab veel olla ametis kolm kuud kuni valitakse uus Riigikogu ja moodustatakse uus valitsus. Ma ise hääletan selle väljajätmise poolt, toetan apellatsiooni. Aitäh.

V.Niitsoo: Austatud Põhiseaduse Assamblee! Käesolevaga on just tegu juhtumiga, mida siin eile kritiseeriti. Nimelt kuidas redaktsioonitoimkonna kaudu on sisse tulnud üks põhimõte või üks paljudest põhimõtetest, mida tegelikult Põhiseaduse Assamblee plenaaristungitel ei ole üldse arutatudki. Tõsi, arutlusel on ta olnud II toimkonnas ja korduvalt, ja korduvalt on ta teematoimkonna poolt tagasi lökatud. Seega on tegemist mõnevõrra ebakorrektsel viisil võttega, see küsimus ikkagi päevakorda võtta, arvestades seda, et plenaaristung ei ole asjaga lähemalt kursis ja ei ole toimunud arutlust selle üle. Soliidsem oleks loomulikult esitada see täiendus alternatiivina, et aga seda tehtud ei ole, siis ometi oli

võimalus asja apelleerida ja seda ka III toimkond häälteenamusega otsustas. Härra Kask, kes järgmisena sõna võtab, loetleb kindlasti pikalt ja põhjalikult riike, kus see praktika on kasutusel, aga mulle tundub, et kasutusel on ta enamasti riikides, kus on kasutusel majoritaarne valimismetod, ja tihti valitsevad ühe partei valitsused ning seal ta on ehk omal kohal. Kuid mina kõll tuleviku Eesti Riigikogu ei näe ette ühe partei valitsusega, mida see Riigikogu oleks siis võimeline moodustama. Seega, nagu juba nähtub minu eelnevast jutust, ei poolda ma seda täiendust ja arvan, et selle täienduse põhiseadusesse jätmine kõlvab ebastabiilsust meie riigi valitsemisse. Sest kõsimus on ju selles, et valitsus saab otseselt Riigikogule avaldada survet sellega, et juhul kui Riigikogu talle umbusaldust avaldab, on valitsusel alati olemas võimalus see Riigikogu laiali saata. Kas see on otstarbekas? Võimalusi Riigikogu laialisaatmiseks näeb põhiseadus ette kolm: kui ei suudeta teatud kindla aja jooksul moodustada valitsust, kui ei suudeta vastu võtta eelarvet, kui Riigikogu poolt rahvahääletusele pandud seaduseelnõu rahva poolt heakskiitu ei leia. Ma arvan, et nendest võimalustest peaks piisama ja seetõttu kordan veel kord, et selline valitsuse surveabinõu, millega ta saaks esile kutsuda ennetähtaegsed parlamendivalimised, juhul kui talle parlamendi poolt umbusaldust avaldatakse, ei ole ots-

tarbekohane meie parlamendi jaoks ja meie põhiseaduse jaoks.
Ma tänan.

P.Kask: Austatud kolleegid! Ma kõigepealt täandan selle sündistuse redaktsioonitoimkonna suhtes, et me nagu tagauksest oleme sisse toonud põhimõttelise muudatuse. Reegel, mille alusel redaktsioonitoimkond koos ekspertidega töötas, oli lihtne ja see on juba välja öeldud. Kui mõlemad pooled olid mingisuguse muudatusega nõus ja vastupidist ei olnud täiskogus läbi hääletatud, siis viidi see muudatus sisse. Kui eksperdid ja redaktsioonitoimkond olid eri meelt või kui täiskogu oli kunagi võtnud vastu vastupidise seisukoha, siis tuli sisse alternatiiv. Ja sellise reegli alusel tegutsedes toimis redaktsioonitoimkond korrektselt.

Loomulikult oli III toimkonnal õigus apellatsiooni esitada. Liia Hänni juba rääkis, et tal on olnud kokkupuuteid Norra poliitikutega, kes kurdavad, et nende riigis vastav mehhanism puudub. Norra on tõepoolest stabiilsetest parlamentaarsüsteemidest ainus, kus vastav mehhanism puudub. Ma ei tahaks ennast kiita, aga see on üks neist küsimustest, milles ma olen väga põhjalikult ette valmistatud. Juhuslikult ma tõstatasin selle küsimuse Olemnõukogus suvel 1,5 aastat tagasi ja sain kõvasti vastu hambaid, mind ei usutud, mind süüdistati valetamises ja naljategemises. Olejäänud 1,5 aasta jooksul ma olen kõikidel võimalustel küsitlenud parlamentaarriikide kohta, kuidas asjad on selles või teises

kohas korraldatud. Ja ma olen veendunud, et tõesti peale Norra ei olegi poliitiliselt stabiilset parlamentaarriiki, kus valitsusel ei oleks võimalust tellida erakorralisi valimisi. Mõnes riigis on see väga tavaline. Näiteks Kanadas on päris tavakohustus valitsusel tellida valimised viienda aasta jooksul ja mitte istuda oma volituste tähtaja lõpuni. Need kaks korda, kus valitsused on istunud volituste tähtaja lõpuni Kanadas, on valitsused ka järgmistel valimistel lööa saanud. Härra Niitsool ei olnud õigus, kui ta ütles, et see tasakaalumehhanism on vajalik või on õigustatud kaheparteilistes õhiskondades. Just kaheparteilistes õhiskondades on tasakaal pigem valitsuse kui parlamendi kasuks. Valitsuste positsioon kaheparteilistes õhiskondades on väga tugev. Näiteks Inglismaa peab praegu debatte selles küsimuses, et see tasakaaluviht valitsuse käest ära võtta. Austrias näiteks ei ole seda mitte kunagi kasutatud, sest poliitiline süsteem on niivõrd vähe killustatud, enamused parlamendis niivõrd suured ja stabiilsed, et seda ei lähe unagi vaja. Aga vaja on teda just sel juhul, kui poliitilist süsteemi ähvardab superparlamentarsuse oht. Kui ähvardab oht, et parlament domineerib valitsuse üle. Ja see oht on just tärkavates demokraatiates, kui poliitiline süsteem on nõrk ja liiga liigendatud. Parlamendi ja valitsuse tasakaal on pärast meie eilset otsust eriti oluline. President ei ole rahva poolt otse valitud ja ka tema võimu ulatus on kõllalt-

ki väike, et leevendada neid ohte, mis tulenevad sellest, kui üks või teine võimuharu domineerima hakkab. Valitsuse ja parlamendi tasakaal on väga tähtis. Ja kui eksperdid leidsid, et vaja on õhele kaalukausile pomme lisada, siis ma arvan, et ettepanek on vähemalt väga põhjendatud. Laias laastus on võimalikud nelja raskusastmega pommid. Esimene oli see, mis oli meie 13. detsembri tekstis, et üleüldse on võimalikud erakorralised valimised. Ainult et valitsusel on võrdlemisi vähe võimalusi neid konstrueerida. Teine natuke raskem pomm on see, et kui valitsusele on avaldatud umbusaldust, siis sellises olukorras võib ta paluda riigipead välja kuulutada erakorralised valimised ja riigipeal jääb otsustada, kas see ettepanek on kõllaltki põhjendatud või mitte. Kolmas võimalus on veel raskem pomm, see on see, kui riigipeal ei ole mingit valikuvõimalust, kui valitsus tellib, siis need erakorralised valimised tulevad. Neljas on siis see kõige tugevam pomm, et valitsus võib igal ajal erakorralisi valimisi välja kuulutada.

Kui siin käsid Saksa parlamendisaadikud, siis nemad ütlesid, et on parem, kui oleks igal ajal võimalus valimisi välja kuulutada. Muidu peab valitsus hakkama igasuguseid asju konstrueerima. Nad tõid näiteks, kuidas üks Saksa peaminister konstrueeris endale usaldamatuse avalduse, selleks et saaks valimisi korraldada.

Aga valimised ei ole mingisugune ebaõiglane relv valit-
suse käes. Valimised on apelleerimine valijatele. Ja kõrge-
mat võimu kannab ju rahvas. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Härra Adams, palun.

J. Adams: Lugupeetud kolleegid, ma kommenteeriks ka seda
lõiku, aga ma teen seda mitmete kõhklustega. Kõigepealt
esialgses versioonis, mis sai esitatud põhiseaduses, seda ei
olnud sees. Sest see konstruktsioon ei mahu puhtparlamenta-
ristlikku süsteemi. Samal ajal ma ei saa eitada härra Kase
väiteid, et tal on oma väga suur praktiline tähtsus maailma-
poliitikas. Me nägime presidenti vahekohtunikuna, kuid siin
on tema vahekohtuniku roll osalt taandunud. Tema annab pre-
sidendile kõllaltki suure poliitilise võimu kujundada riigi
ja rahva elu. Selle mõttega, et selline asi võiks tulla,
peaks harjuma. Ma arvan, et me pole praegu veel pidevalt
mõelnud teises suunas ja siin ta süsteemi ei sobi. Mujal
maailmas on see süsteem väga levinud stabiilsetes, väga
vanades demokraatiates. On täiesti võimalik, et tema on
õheks põhialuseks riigivõimu korralduses, mis annab rahvas-
tele väga pikad ja rahulikud õlesehituse perioodid. Kõige
tööpilisem on see näiteks anglosaksi maades, kus reeglina
valitsus (kelle taga on muidugi enamus parlamendis ja siin
siiski oli Viktor Niitsool õigus, et enamikul juhtudel on
siin tegemist majoritaarsüsteemi ja kaheparteiliste õhiskon-
dadega) omale kõige sobivamal momendil tellib uued vali-

mised, sama poliitika tihtipeale jätkub aastakümneid. Ja opositsioonil ei ole mitte mingisugust võimalust muuta. Kui me vaatame poliitiliselt killustatud Ühiskonda ja parlamentaarsüsteemi, kas või Itaalia, siis seal selliseid asju ei ole. Millegipärast poliitilised jõud eelistavad peale Ühe koalitsiooni lagunemist luua hoopis teise koalitsiooni, selle asemel, et minna uutele valimistele, kus tulemus on tõenäoliselt sama, lihtsalt jõukulu on suurem. Mind häirib selles lõigus momendil kõige rohkem see, et ta on üles ehitatud silmakirjalikult. S.t. tema ütleb sõnaliselt hoopis risti vastupidi sellele, mis tema ütleks sisuliselt. Formaalset me loeme seda paragrahvi ja näeme nii: valitsuse poliitikas juhtus midagi sellist, et valitsusele avaldati umbusaldust ja nõud siis president otsustab, et sellise parlamendi baasil ilmselt head uut valitsust ei saa, järelikult on uued parlamendivalimised. Tegelikult on siia paragrahvi sisse kirjutatud see idee, mida meie hea kolleeg Peet Kask on meil siin Assamblee käigus korduvalt rääkinud - umbusaldushääletuse provotseerimine. Mina teeksin niisuguse ettepaneku: kui me läheme seda teed, siis jätkem välja see silmakirjalikkus. Valigem siis Ühe kahest võimalikust teest. Andkem riigipeale võimalus ilma valitsuse ettepanekuta lihtsalt omal suval otsustada, kas peale umbusaldusavalaldust kuulutada välja uued valimised või ei. Jätkem välja siin see valitsuse tellimus. Või siis mingem tõesti juba Inglismaa

teed, et andkem valitsusele või õtleme valitsuskoalitsioonile tõeliselt võimalust igal ajal kirjutada presidendile ette, kunas on valimisteks sobiv aeg. Aga ärgem mingem seda silmakirjalikku teed. Kuid mul on tunne, et meie Eesti õhiskond ja poliitika ei ole momendil siiski veel kõpsenud selle mehhanismi sisseviimiseks. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõttud on lõpetatud. Meie ees on redaktsioonitoimkonna ja ekspertide õhine arvamus, mille suhtes on esitatud poolt- ja vastuargumendid ja meil tuleb hääletamisega otsustada, mis teed minna. Formaalselt on meie arutelu toimunud apellatsioonide arutamise, otsustamise vormis. Seepärast me paneme hääletamisele kõsimuse nii, nagu me apellatsioonide puhul oleme teinud. Kes on selle poolt, et vastavalt apellatsioonidele jätta paragrahvist 97 välja 4.lõik. Hääletame. Poolt 19, vastu 7. Assamblee on otsustanud, et paragrahvist 97 jääb välja 4.lõige.

Proua Liia Hänni, palun veel kord kõnepulti ja jätkame apellatsioonide läbivaatamist.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! Järg on jõudnud härra Jõri Adamsi, Rein Arjakase, Ants Ermi, Viktor Niitsoo ja Eve Pärnaste poolt esitatud apellatsioonide kätte. Ma saan aru, et Assamblee juhatus on otsustanud neid käsitleda.

Kõigepealt paragrahv 16. See puudutab õigust elule. Apellatsioonide sisuks on see paragrahv välja jätta ja on

esitatud ka põhjendus. Põhiseaduse Assamblee on korduvalt arutanud ja hääletanud, kas ja kuidas sätestada igaõige õigust elule, kuid kordagi pole arutatud selle sätestamist, millal võib tappa. Ma võin redaktsioonitoimkonna poolt esitada selgituseks niipalju, et mitmed eksperdid, sealhulgas ka välisekspertidelt laekunud arvamused on juhtinud tähelepanu sellele, et meil on see väga oluline säte põhiseaduses puudub. Ja me härra Raidla töögrupi ekspertidega leidsime, et tuleb teha veelkordne katse sõnastada õigus elule ka Eesti põhiseaduses, arvestades rahvusvahelises inimõiguste deklaratsioonis ja muudes dokumentides olemasolevaid formuleeringuid. Praegu olemasolev tekst järgib üsna täpselt Euroopa inimõiguste konventsioonis olevat teksti. Meile on esitanud oma arvamuse ka härra Rebane, kes kahtlemata on ekspert just selles valdkonnas. Ta on pakkunud välja alternatiivse sõnastuse, kuid kahjuks me saime härra Rebase arvamuse liiga hilja, et seda oma uues redaktsioonis arvestada. Kuid igal juhul, kui me praegu oma otsust langetame, peaks arvestama seda, et ka olemasolev redaktsioon, nii nagu ta praegu meile välja jagatud on, võiks veel tulla muutmisele. Kuid kui täna langetatakse põhimõtteline otsus, et seda sätet siiski Eesti Vabariigi põhiseaduses vaja ei ole, siis muidugi see järgnev töö jääb lihtsalt ära. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Nagu öeldud toimus vaheajal II toimkonna istung ja ma palun, et härra Rumessen informeerib meid toimkonna seisukohast paragrahv 16 osas, palun.

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! II toimkond arutas paragrahvi 16. Hääletamistulemused: 3 olid vastu, 3 erapooletud ja ainult 1 oli nõus selle paragrahviga. Kuna praegu ei ole siin juriste ja me oleme omavahel selles küsimuses piisavalt diskuteerinud, siis ma palun tungivalt mõelda selle peale, kas meil on otstarbekas see hääletus tingimata täna läbi viia, võib-olla teeme seda koos juristidega. Argumendid on meil siin õldiselt kõik teada, ma ei hakka neid siin praegu üle kordama. Siin oli arutelul, et võib-olla jätta sisse ainult esimene lause (igaühel on õigus elule). See argument, mida esitas proua Liia Hänni, on kahtlemata õige. Rahvusvahelised eksperdid on meile korduvalt ette heitnud, et see säte puudub. See on tõepoolest põhiseaduse säte, mis peaks põhimõtteliselt sees olema. Praegu on aga tegemist siin vastuoluga. On kaks aspekti, mida me sel juhul peame arvestama. Esiteks, selle järgi on igasugune surmanuhtlus keelatud. Teiseks on keelatud ka aborditegemine. Need on vastuolud, mis siin esile tulevad, vaatamata pikaajalistele diskussioonidele. Ma ei pea praegu vajalikuks avada selles küsimuses uuesti diskussiooni ja teen ettepaneku, et me võiksime siiski veel kord kaaluda seda küsimust koos ekspertidega. Aitäh.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Me oleme senini juhitud teematoimkondade ettepanekutest. Kas härra Adams oleks nõus sellega, kui II toimikond ja vajaduse korral redaktsioonitoimikond koos temaga töötaksid edasi, kuid me ei asuks täna sisuliselt käsitlema paragrahvi 16. Protest on härra Lauri Vahtrel.

L.Vahtre: Austatud kolleegid! Ma enda teada viibisin ka II toimikonna koosolekul ja seal otsustati väga selgelt, et toimikond teeb ettepaneku panna kõsimus hääletusele ilma aruteluta, sest see on põhjalikult läbi arutatud. Ja mitte mingisugust edasilükkamist ei ole siin tarvis. Me kas võtame selle paragrahvi saba ja sarvedega, nii nagu ta on, põhiseadusse sisse või jätame ta täielikult välja. Selline oli toimikonna otsus.

Juhataja: Härra Rumessen, ma palun teie kommentaari.

V.Rumessen: Tõepoolest oli II toimikonna otsus, et me ei ava diskussiooni selles kõsimuses. Ma pean siiski veel kord vajalikuks rõhutada, et selle väga tähtsa kõsimuse otsustamise juures ma pean vajalikuks, et see hääletamine toimuks koos ekspertidega. Tähendab, enne ekspertide arvamust veel kord täiendavalt ära kuulates. See on minu isiklik arvamus.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma mõistan täielikult neid keerulisi tundeid, mis on II toimikonna nimel esinenud esindajate hinges, kuid meil on üks võimalus veel. Assambleel on võimalik hääletamise kaudu otsustada, kas me alus-

tame diskussiooni või ei. Ja seejärel hääletada, kas paragrahv 16 jääb välja või ei. Ja härra Vahtre ütleb mulle ette ka seda, et tegelikult II teematoimkond on teinud ettepaneku Assambleele diskussiooni selles küsimuses mitte avada. Kui II teematoimkonna selline ettepanek ei põhjusta proteste, siis pole meil hääletada vajagi. Palun, kas on proteste selles suhtes? Meil on protest, järelt me hääletame. Palun, kes on selle poolt, et vastavalt II toimkonna ettepanekule paragrahvi 16 probleematiikas me arutelu ei ava, toimub ainult hääletamine vastavalt esitatud apellatsioonile. Hääletame. Kes on selle poolt, et arutelu ei toimu. Poolt 17, vastu 9. Juhatus tänab toetuse eest, mis julgustab meid panema küsimuse hääletamisele ilma sisuliselt arutelu korraldamata. Me paneme otsustamisele küsimuse, nagu selle on tõstatanud kolleegid Adams, Arjukese, Erm, Niitsoo ja Pärnaste. Kes on selle poolt, et meile välja jagatud eelnõust jätta välja paragrahv 16? Poolt 10, vastu 15. Assamblee on otsustanud, et apellatsioon jääb rahuldamata, paragrahv 16 jääb eelnõusse.

Proua Liia Hänni, palun uuesti kõnetooli.

L.Hänni: Järgmine ettepanek, mille on esitanud härra Adams koos kolleegidega, puudutab paragrahvi 42. See ei olegi oma iseloomult apellatsioon, vaid ettepanek avada arutelu paragrahv 42 suhtes, mis käsitleb seda, et riigiasu-

tused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vabatahtliku nõusolekuta koguda ega talletada andmeid tema arvamuste ja veendumuste kohta. See säte sai lisatud ekspertide soovitusel, teda ei ole tõepoolest enne arutatud, aga me leidsime, et praeguses ülepolitiseeritud olukorras ja selleks et Eestis oleks tõepoolest tagatud arvamuste ja veendumuste vabadus, peaks selline nõue olema põhiseaduslikult fikseeritud.

Juhataja: Suur tänu. Palun, härra Rumessen, mida ötleb II toimikond.

V.Rumessen: II teematoimikond otsustas minu mälu järgi võrdlemisi ühehäälselt selle apellatsiooniga tagasi lükata.

Juhataja: Suur tänu. Härra Adams, palun.

J.Adams: Lugupeetud kolleegid! See nagu eelminegi küsimus on juba suurel määral meie põhiseaduse ühtsuse ja stiili küsimus, mitte niivõrd sisuline küsimus. Vaadake, meil on praegu selles peatükis olemas kahte eri tüüpi paragrahve. Need on paragrahvid, mis sätestavad ühe üldnormi, kuid jäta-
vad loetlemata reaalses ühiskonnas sellest kõrvalekaldu-
vad erandid. Ja on olemas teist tüüpi paragrahve, kus meil on see läbi viidud. Asja me siin ilma diskussioonita hääle-
tasime paragrahvi, kus alguses oli üldnorm (õigus elule) ja siis oli tehtud minu arvates täitsa naeruväärne katse anda ammendav loetelu lubatud vägivaldsetest surmadest. Sealt jäi kõrvale abort jpt. Ja nagu siin öeldi - see oli naeruväärne.

Hea kõll, läks see nii. Aga nõud on meie ees paragrahv 42, kus on täpselt seesama üldnorm, mida mina sõdames väga pooldan. Ja tema peaks tooma endaga kaasa väga pika loetelu mitmesugustest eranditest, sest me arvestame, et selle paragrahvi alusel peaks olema võimalik kohtule apelleerida. See paragrahv on oma läbitöötatuse astmelt, võrreldes sama peatõki mitmete teiste paragrahvidega, täiesti ebaproportsionaalne. Sellel paragrahvil peaks olema juures kas teise lausena või teise lõikena viide mingisugusele tulevasele seadusel, mis selle põhiseadusliku õiguse realiseerimist teostab või kus loetletakse erandeid. Aga sellisel kujul ta minu arvates ei ole momendil sobiv. Võib-olla ei ole kõige parem seda siin diskuteerida, me oleme täna ka väsinud. Võib-olla saab redaktsioonitoimkond veel teha mingisuguseid täiendusi siia juurde, nagu ma soovitaks redaktsioonitoimkonnal ka selle eelmise (õigus elule) paragrahvi puhul vähemalt loobuda põhimõttest, et surmade loetelu on seal ammendav. Lisada siis vähemalt "ja nii edasi". Et see ei kukuks täiesti naljakalt välja. Tänan teid.

Juhataja: Suur tänu. Ma ei tea, võib olla on mõistlik panna hääletamisele ettepanek selle kohta, et Assamblee võiks töötada lõputult, sest ma ei kahtle selles, et me oleme enam-vähem õppimisvõimelised ja aasta või 10 aasta pärast me suudaksime teha ehk parema eelnõu kui see, mille kallal me praegu tööd teeme. Samas oleme me kokku leppinud,

et Assambleele antud aeg eelnõu tegemiseks on õmber. Me oleme kahel korral palunud ajapikendust ja mulle tundub, et meil pole enam võimalusi veel pikendada meile antud aega. Vaja on otsustada. Paragrahv 42 kohta on öeldud poolt ja vastu. Ma palun, et Assamblee hääletamise kaudu väljendab oma suhtumist. Kuigi kolleegide poolt pole tehtud konkreetset ettepanekut, ma palun, et hääletamise kaudu väljendatakse oma seisukohta järgmise küsimuse suhtes. Kes on selle poolt, et vastavalt kolleegide Adamsi, Arjukese, Ermi, Niitsoo ja Pärnaste ettepanekule jätkata paragrahv 42 kohta arutelu eesmärgiga seda täiendada? Hääletame. Poolt 9, vastu 7, erapooletuid on 6. Assamblee on asunud seisukohale, et paragrahvis 42 me avame uuesti arutelu ja asume seda paragrahvi täiendama. Assamblee selline seisukoht ei ole kõll minu arvates kooskõlas reglemendiga, kuid ma ei saa endale võtta ka õigust korrigeerida Assamblee hääletamise teel kujundatud otsust. Härra Vahtre soovib kõneks sõna, palun.

L.Vahtre: Austatud kolleegid! Minu arvates ei ole selle paragrahvi sõnastus sugugi nii hull, nagu tundus härra Adamsi etteastest. Küsimus on selles, et riigiasutused, kohalikes omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi pidada kartooteke või katalooge arvamuste ja veendumuste kohta, see ei vaja hädasti erandite loetlemist. Sest et väga tõsiste põhjuste korral on nendel riigiasutustel võimalus kasutada

mitteriiklikult talletatud informatsiooni kogusid. Ja seda informatsiooni talletamist ei saa põhiseadus kuidagi ära keelata. Saab vaid öelda niimoodi, et riigiasutused veendumuste kohta informatsiooni talletada ei tohi. Ja seda on see paragrahv ka teinud. Arvamused niisamuti. Sel samal põhjusel on meil põhiseaduse eelnõus, et riiklikku tsensuuri meil Eestis ei ole, riikliku saab ära keelata, mitteriiklikku ei saa. Ja me võime selle paragrahvi kallal lihtsalt hulluks minna, kui me teda nõud tegema hakkame. Ma soovitan see paragrahv vastu võtta nii nagu tema on, kartmata et mõni sulgi nõud selle tõttu jääks kinni pöödmata. Ma tänan.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid! Vist on otstarbekam, kui me jätkame arutelu siis, kui härra Adams on koos toimkonnaga teinud ära selle esialgse töö, mis muidu jääks meie kõigi teha. Mina sain härra Adamsist aru nii, et härra Adams on nõus seda tööd tegema. On nii?

J.Adams: Apellatsioonides olid nimed tähestiku järjekorras, see on minu elu õnnetus, et A-täht on alguses. Mina isiklikult delegeeriksin töö selle paragrahviga hea meelega palju suurematele spetsialistidele, teistele allakirjutajatele proua Pärnastele ja härra Ermile.

Juhataja: Hästi. Me oleme jõudnud täna läbi vaadata kõik alternatiivid ja läbi vaadata ka kõik need appellatsioonid, mis tulid teematoimkondadelt. Me jäime kimpu nendes küsimustes, kus meie poole pöördusid 5 meie kolleegi, mõnel

juhul konkreetse ettepaneku, mõnel juhul lihtsalt küsimuse tõstatamisega. Juhatusel on ettepanek käsitleda neid küsimusi, mida viis meie kolleegi tõstatasid, pärast seda, kui nad on läbi arutatud teematoimkondades.

II toimkonnal on siiski meile veel üks ettepanek ja kui sellele ettepanekule ei järgne proteste, viiksime me ühe hääletamise veel läbi, enne kui lõpetame istungi ja läheme õhtule. II teematoimkonna esindajaks selles küsimuses on ehk Lauri Vahtre, kui härra Rumessen ei protesteeriks.

L.Vahtre: Küsimus on meile vana, armas, tuttav ja kodune. See on nimelt küsimus sellest, kas Eesti põhiseaduses peab olema juttu vähemusrahvustest või rahvusvähemustest. Kui ma mitte väga ei eksi, siis oleme me nende kahe sõna võrdlemisele ja analüüsimisele kulutanud võib-olla mitmeid tunde täiskogu hinnalist aega, rääkmata sellest ajast, mis on sellele kulunud toimkonnas. On küllaltki tõenäoline, et meil kõigil on kummagi sõna kohta olemas juba oma arvamus. Seetõttu on II toimkonnal ettepanek ka siin arutelu mitte avada ja hääletada läbi, kumba terminit peab siis kasutama Eesti põhiseadus, kas vähemusrahvus või rahvusvähemus. Praeguses tekstis on rahvusvähemus.

Juhataja: Suur tänu. Härra Adamsil on käsi pösti, seda saab mõista ainult protestina ja sellepärast on mul ikkagi ettepanek, et see küsimus arutatakse läbi teematoimkondadega ja me nädala pärast saame hääletada. Kas härra Adams soovib

sõna või protesti esitada? Sõna. Palun.

J. Adams: Ma õhinen täiesti Lauri Vahtre arvamusega, et seda küsimust on arutatud toimkonnas, on arutatud ka siin. Meil on igaõhel oma kujunemistee ja oma arusaamised eesti keele sõnade tähendusest. Ma usun, et me võiksime selle nädala aja jooksul tellida siiski eesti keele seisukohalt ammendava ekspertiisi, kas need mõlemad sõnad on eesti keeles olemas ja mida need täpselt tähendavad. See hoiab ka meie aega kõvasti kokku.

Juhataja: Suur tänu. Me lubasime toime tulla 45 minuti-
ga või tunni ajaga, ja tunni aja sisse me mahume ka. Me oleme oma põhiülesande täitnud ja juhatuse arvates on ots-
tarbekas jätkata nädala pärast. Enne kui istung lõpeb, mõned teadaanded juhatuse poolt ja ma arvan, et sõna peaksid võtma ka vähemalt paari toimkonna esimehed, redaktsioonitoimkond ja 16.peatöki toimkond. Me jätkame nädala pärast kell 11. Juhatusel algab kell 10. Me loodame, et tööks leiavad aega ka teematoimkonnad, eriti aga märgitud 16. peatöki toimkond ja redaktsioonitoimkond, kes on saanud kõige rohkem vatti. Palun, kas organisatsioonilistest küsimustest soovivad sõna toimkondade juhid? Käsi on põsti härra Runnelil, see on protesti märk, palun.

H. Runnel: Lugupeetud kolleegid! Minul on sotsialistliku leeri puudumisel või sotsiaaldemokraatia leeri puudumisel üks küsimus. Kas ei oleks mõistlikum tulla kokku juba neljapäeval, sest kui me jääme reede ja laupäeva peale, siis laupäeval on väga raske töötada puhkavas pealinnas ja kas me saame ühe päevaga hakkama. Kui läheb kaks päeva vaja, siis on laupäev väga õnnetu päev.

Juhataja: Kahjuks peab härra Runnelile vastama eitavalt kahel põhjusel. Esiteks, neljapäeval toimub Ülemnõukogu töö ja seoses eelarve arutamisega on võimalik, et neljapäevast tööaega pikendatakse ja me ei saaks normaalsel ajal koguneda. Teine põhjus. Neljapäevast õhtust kogunemisaega me arutasime ja leidsime, et selleks ajaks meie ei jõua oma tööde ja tegemistega nii kaugemale, et teie laual oleks uus redaktsioon ja eksperdid teie käsutuses. Sellepärast ei ole neljapäeval võimalik. Härra Jürgenson, organisatsioonilistest küsimustest, palun.

K. Jürgenson: Kuna härra juhataja ära märkis, et ma selles küsimuses sõna pean võtma, siis ma seda ka teen. Meie toimikond jagas laiali, nagu te kõik nägite, 16. peatõki uue redaktsiooni ja järgmise nädala alguses on lootust õigus-
alaste ekspertidega selle peatõki normatiivset kõlge veel lihvida ning seejärel toimkonnaga formuleerida juba lõplik tekst, mis tuleb tuleval nädalal Assamblee ette. Konkreetset päeva ja kellaaega, millal toimikond kokku saab tulla ma

praegu öelda ei oska, kuid meil on toimkonnas välja kujunenud kord, et me oleme võimelised seda telefoni teel öksteisele teatama. Nii jääb see ilmselt ka seekord. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Assamblee jääb lootma sellele, et 16.peatöki toimkond esitab meile vajalikud põhjendused täna saadud teksti vastuvõtmiseks. Proua Liia Hänni, palun.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid! Ma paluksin, et redaktsioonitoimkond ja need isikud, kellel on redaktsioonitoimkonnale midagi tungivalt öelda, jääksid peale meie istungi lõppu korraks saali.

Juhataja: Suur tänu. Lõpetuseks juhatus tänab kõiki assambleeliikmeid selle pika tööpäeva eest. Me oleme tõesti jõudnud lõpusirgele. Palume, et te varuksite jõudu ja kannatust veel ka tuleva nädala lõpuks. Me alustame tuleval nädalal reedel, kell 11.00. Kohtumiseni. Head õhtut!